

## FJALËT E URTA (KOMENTAR)

Frank Mikaeli

Rruga e Paqes 2021

### KOMENTARI

#### 1,1-7 HYRJE

Këto vargje janë vetë hyrja e librit në natyrën dhe qëllimin e tij. Përmbajtja e librit në tërësi mund të përshkruhet si proverba, të cilat kanë dy forma kryesore krejt të ndryshme të përmendura në hyrje. Kjo në vetvete tregon se proverbi është një fjalë me zbatim më të gjerë dhe më të larmishëm sesa fjala shqipe 'proverb'. Për ne një fjalë e urtë është një mjet krahasimi. Sidoqoftë, Bibla e përdor fjalën më gjerësisht. Në fragmente të ndryshme mund t'i referohet një orakulli profetik (Nr. 23,7), një mësim tregues (Dt. 28,37), një thënie (1 Sa. 10,12), një ligjërim poetik (Jb. 27,1), dhe forma të tjera të të folurit. Kështu sugjeron diçka më intensive, të fuqishme dhe provokuese sesa një thënie e drejtpërdrejtë.

V 6 përshkruan përmbajtjen e librit si shëmbëlltyra dhe si thënie dhe gjëgjëza të të mençurve ("kuptimi i fshehur i proverbave dhe problemet që njerëz të mençur ngrenë"). Kjo tërheq vëmendien për dy tipare të mëtejshme të mësimit të librit. Shpesh hidhet në formë mëdyshje sesa thuhet drejt; kjo e bën dëgjuesin të mendojë. Ajo gjithashtu pasqyron faktin se libri shpesh trajton çështje të thella.

Titulli *Fjalët e urta të Solomonit* paraqesin të gjithë librin, por nuk tregon se Solomoni ishte autori i gjithë materialit në të (shih 24,23; 25,1; 30,1; 31,1). Përkundrazi, ai bën një deklaratë në lidhje me të gjithë autoritetin e librit si një koleksion i mençurisë me të vërtetë solomonike. Për Solomonin është mishërimi i madh biblik i mençurisë (shih 1 Mbret. 3 – 4). Ajo që përmban është lloji i mençurisë që ai mësoi dhe mishëroi. Ne nuk e dimë nëse pjesë të veçanta të librit ishin vepra e tij. Në të vërtetë nuk dimë asgjë se kur janë shkruar pjesë të ndryshme të librit (përtej kësaj ka qenë midis 2000 dhe 200 p.e.s.), por kuptimi i tyre nuk mbështetet në informacione të këtij lloji. Ato kanë të bëjnë me pyetjet e përditshme njerëzore, për të gjitha kohërat.

Në v. 1 Solomoni përshkruhet si bir i Davidit, mbretit të Izraelit (krhs. Kv. 1,1). Predikuesi vazhdon ta bëjë Solomonin modelin e saj, sepse si mbret ai do të kishte qenë në një pozicion unik për të bërë deklaratat në Kv. 1,12 – 2,11. Në mënyrë paralele predikimet në Fu. 1 – 9 mund të kenë Solomonin si modelin e tyre të nënkuptuar; ato shprehin llojin e parimeve që një mbret i tillë si Solomoni duhet të kishte qenë mjaft i mençur për të jetuar. Ka një ironi atje!

Hyrja vazhdon duke treguar qëllimin e librit, dhe duke e bërë atë na ofron një fjalor të termave teknike të mençurisë.

Në v. 2, vetë mençuria do të thotë së pari njohuri praktike ose zgjuarsia që arrin gjërat (shih 30,24-28), megjithëse bëhet fjalë për një disiplinë më abstrakte që ka të bëjë me çështje të thella teologjike (shih 8,22-31). Disiplina

ose 'udhëzimi' (e njëjta fjalë në v. 8) na kujton se mençuria nuk fitohet me çmim të ulët ose pa dhimbje; përfshin paraqitjen (krh. 3,11; 6,23; 13,1, 24). Kështu, 'qortimi' ose 'qortimi' (1,23, 25, 30) shpesh shoqërojnë disiplinën ose 'udhëzimin' (shih 3,11; 5,12; 6,23; 10,17). Kuptimi i fjalëve të depërtimit nënkupton aftësinë për të analizuar, aftësinë dalluese për të parë gjërat ose për të lexuar midis rreshtave dhe diskriminimin për të marrë vendime në dritën e kësaj (krh. v. 6).

Lidhja e Urtësisë me një jetë të matur (3) tregon përsëri shqetësimin e saj praktik; fjala sugjeron të kesh kuptim të mirë. Maturia në v. 4 është një fjalë e ndryshme, që do të thotë "mendjemprehtësi", aftësia për t'i bërë njerëzit të bëjnë atë që dëshironi dhe të mos merren me veten tuaj (shih 22,3; gjithashtu Zan. 3,1 në kuptim të keq) Dituria mund t'i referohet njohjes së fakteve dhe njohjes së njerëzve, por ajo mbivendoset me njohjen dhe kështu me angazhimin – lidh teorinë dhe praktikën (shih 1,22, 29; 3,6). 'Njohja e Zotit' (2,5) lidhet kështu më ngushtë me bindien ndaj Zotit sesa me përvojën personale të Zotit. Mençuri lë tëkuptohet shkathtësinë e një personi praktik që di se si t'i realizojë planet dhe nuk shtyhet nga një problem; në kuptimin e keq tregon skemë (12,2).

Në v. 5, të mësuarit vjen nga folja "marr" dhe lë të kuptohet për përpjekjen e përfshirë në kapjen e diçkaje dhe pranueshmërinë e kërkuar nga mençuria. E njëjta fjalë përkthehet 'fjalë bindëse' në një kontekst goditës në 7,21. Udhëzimi vjen nga fjala për litarë dhe sugjeron aftësi për të drejtuar rrugën tuaj përmes jetës me stuhitë e saj (shih 24,6).

Hyrja e librit specifikon gjithashtu dëgjuesit e synuar. Thjeshtët (4) janë të rinjtë e papenguar të cilët rrezikojnë të jenë naivë, mendjelehtë, të drejtohen lehtësisht – dhe të lumtur – ashtu siç janë (shih v. 10 – "josh" është një folje e lidhur dhe sugjeron që të devijosh lakmitarin; gjithashtu 1,22, 32; 14,15). Por mësimet e Proverbave nuk janë diçka nga e cila zgjohen të mençurit dhe të zgjuarit (5). Fjala për të kuptuar ka të bëjë me shprehjet për të kuptuar fjalët e depërtimit në v. 2 (shih komentin mbi to). Të mençurit dhe të mprehtit e dinë se shumica e njerëzve zakonisht kanë më shumë nevojë të veprojnë sipas të vërtetave të vjetra sesa të zbulojnë të reja.

Përkundrazi, njerëzit bëhen budallenj (7) kur nuk janë të gatshëm të mësojnë ose janë të vetëkënaqur në besimin e tyre se gjithçka do të dalë mirë, ose kur ata ua kthejnë shpinën të vërtetave të vjetra themelore (shih 1,32; 12,15; 17,12; 27,3, 22). Një objektiv i mëtejshëm i lidhur shfaqet në v. 22, "tallës". Fjala sugjeron njerëz që gjithmonë kanë gojën sesa veshët e hapur; ata dinë gjithçka tashmë dhe nuk kanë nevojë të dëgjojnë askënd. Ata janë arrogantë, të paarritshëm dhe të papëlqyeshëm (krh. 9,7-8; 13,1; 15,12; 21,24).

Më në fund, hyrja zbulon kompaninë që mban mençuria, duke e bërë të qartë se të mësuarit dhe vendimmarrja pragmatike nuk veprojnë vetë. Së pari, ata shkojnë së bashku me moralin (3b). Ajo që është e drejtë është shqetësimi karakteristik i profetëve. Të tre vijnë përsëri në 2,9 dhe në 8,6, 20 (drejtë, drejtësi).

Së dyti, ata shkojnë së bashku me besim (7; krh., 9,10 në skajin tjetër të përmbledhjes së predikimeve dhe 31,30 në skajin tjetër të librit). Frika nga Zotin sugjeron nderim dhe frikë nga çështja e bindjes (krh. V. 29, me komentin mbi

njohuritë më lart); nuk do të thotë të kesh frikë nga Zoti. Zoti është Zoti, Perëndia i shpallur posaçërisht Izraelit. Fjalët e urta nuk u referohen specifikave të besimit izraelit, por duke përdorur emrin e veçantë izraelit të Zotit nënkupton që ky është besimi që do të thotë. Mençuria e saj me sens të përbashkët është mendja e shëndoshë që e merr këtë besim si kornizë të tij. Fillimi i diturisë do të thotë `themeli` i saj, sepse nuk pushoni kurrë se keni nevojë për të. Proverbat supozon që ju nuk mund ta kuptoni botën ose të bëni një jetë të plotë dhe të suksesshme nëse nuk e shihni Zotin prapa saj dhe të përfshirë në të, dhe kërkon kuptimin e saj nga Zoti me nderim dhe përulësi.

1,8 – 9,18, Këshilla për mençurinë

1,8-19 Paralajmërim për të shmangur përfshirjen në bandat e banditëve

Kjo këshillë e parë është tipike. Fillon me një sfidë të vëmendjes (8), e cila supozon se nëna dhe babai së bashku udhëheqin familjen në marrëdhëniet e saj me jetën dhe me Zotin (krh. 6,20; 10,1). Sfida i bashkëngjitet një premtimi (9), duke shtuar atyre në v. 2-7 premtimin se mençuria nuk është vetëm e dobishme por tërheqëse. Udhëzimi është një fjalë e mençurisë (shih në l, 1-7), por mësimdhënia është fjala "Tora" (lit. "Drejtim"), e cila sugjeron që stili dhe përmbajtja e librave të Urtësisë dhe atyre të Tevratit po vijnë së bashku (krh. `komanda 'pranë" mençurisë "në 2,1-2). Kjo është më e qartë në k. 28

Pastaj kalon në sfidën e saj kryesore në lidhje me një aspekt të veçantë të sjelljes, v. 10 përmbledh se çfarë mund të ndodhë dhe si duhet të përgjigjet, v. 11-14 dhe 15 plotësoj dy pjesët e kësaj. Joshja apelon tek instikti i të riut për tronditje, dhunë, para, pushtet dhe shoqëri.

Vs 16-19 bashkëngjitni arsye për këshillën.

Arsyetimi është i spikatur në këtë pjesë, ai mëson në një mënyrë autoritethme, por jo në një mënyrë autoritare. Mashtrimi është budalla. Banditë janë pas gjakut (11) por është gjaku i tyre ata po nxitojnë të derdhin (18). Budallallëku i tyre është i tillë që ata nuk mund ta shohin katastrofën kur i vështron në fytyrë (17). V 16 ndoshta sugjeron të njëjtën ide. Fjala për mëkat është përkthyer "dëm" në v. 33 dhe gjetkë, gjë që ka kuptim më të mirë edhe këtu, ata janë të etur t'i shkaktojnë dëm vetvetes; të shpejtë për të derdhur gjak – të tyren. Ata janë tallur me naivitetin e viktimave të tyre; tani mësuesi tallet me ato.

**Shënim.** 12 Varri (Sheoli) dhe gropa, cf. 27,20; 30,15-16; Ps. 49; Kv. 9, është 5,14. Kur njerëzit vdesin, fizikisht varri familjar i gëlltitet i tërë; Sheol është një ekuivalent jo fizik i varrit, fati i anës jo fizike të personit. Por imazhi i Sheolit me gojën e tij lakmitare gjithashtu zë mënyrën sesi mitet e fqinjëve të Izraelit paraqesin perëndinë Vdekja duke gëlltitur njerëzit me entuziazëm. 1,20-33 Mençuria i quan të thjeshtë, budallenjtë dhe vetëbesimin që t'i kushtojnë vëmendje nëse duan të shmangin katastrofën

V. 20-21 personifikojnë mençurinë si një grua profetë që predikon në vendet ku njerëzit mblidhen në qytet, në një mënyrë me të cilën Izraeli do të ishte mësuar. V. 22-33 regjistrojnë atë që ajo po thoshte, duke marrë më tej imazhin e një profeti duke predikuar, duke u injoruar (krh. Is. 65), dhe më pas duke qenë i padisponueshëm kur njerëzit duan ta konsultojnë atë (shih v. 23-24, 28). Imazhi i profetit ndihmon për të transmetuar urgjencën e sfidës së mençurisë për njerëzit që janë në një situatë kritike. Ajo flet sikur është tepër vonë, siç bëjnë

shpesh profetët për t'i tundur njerëzit në një përgjigje para se të jetë vërtet tepër vonë.

Fillimi (22) dhe fundi (32-33) përmbledhin vajtimin, paralajmërimin dhe premtimin e saj. Dashuria dhe urrejtja (22) këtu tregohen se janë angazhime të vullnetit, si dhe emocione, siç ndodh rregullisht në Proverbat dhe gjetkë në Shkrimet.

Vs 23-25 më pas e shtojnë vajtimin, njerëzit nuk arritën të përgjigjen dhe humbën provizionin e tejm bushur të mençurisë. Ata nuk ishin të gatshëm të dëgjonin qortimin dhe këshillat – negativët dhe pozitivët plotësojnë njëri-tjetrin. Vs 26-28 nga ana tjetër shtojnë paralajmërimin me të cilin një profet ndjek karakteristikisht qortimin e saj. Njerëzit kërcënohen nga terrori i papritur dhe i mbingarkuar nga ankthi. Vargjet e ekzagjerojnë për ta bërë këtë pikë në një përpjekje për të tronditur njerëzit në vete.

Vs 29-30 dhe 31 përsërisin modelin e v. 23-25 dhe 26-28. Ata ankohen për refuzimin e qëllimshëm të njerëzve për t'iu përkushtuar asaj që është e drejtë dhe për të përdorur lirinë e tyre njerëzore për t'u përkulur ndaj bindjes ndaj Zotit (29; krh. V. 22, 32 për stresin në përgjegjësi dhe zgjedhje). Ata paralajmërojnë se si vendimet e tilla njerëzore kanë punën e tyre "natyrore" të krahasueshme me sensin e tepërcë që na kapërcen kur hamë shumë (31).

Imazhi i mençurisë si profet ndihmon të theksohet se mençuria flet për Zotin dhe nga Zoti (shih më tej k. 8). Mësimi i saj rrjedh nga përvoja, por nuk është thjesht mendim njerëzor. Zoti është i përfshirë në veprimtarinë njerëzore me anë të së cilës njerëzit kërkojnë të dallojnë të vërtetën që jeta vetë mund t'u mësojë atyre. Vetë mençuria mëson se pengesa kryesore për të rritur depërtimin është një moral, një mosgatishmëri për të mësuar të vërteta të pakëndshme. Ajo gjithashtu mëson se sapo të jeni moralisht të hapur për të jetuar nga njohuritë e mençurisë, ata do të hapin rrugën për një jetë të suksesshme dhe të mbrojtur. Siguria e vërtetë qëndron këtu, krahasoni vetëkënaqësinë me sigurinë dhe lehtësinë e vërtetë (32-33). Përndryshe fatkeqësia do të vijë, jo thjesht sepse Zoti e dërgon atë, por sepse kjo është veprimi "i natyrshëm" i veprimeve budallaqe (31-32). Këto janë premtimet karakteristike të Proverbave; fakti që ato nuk funksionojnë gjithmonë është pika fillestare e Jobit dhe e Predikuesit.

2,1-22 Premtime në lidhje me përfitimet morale që sjell vëmendja ndaj mençurisë.

Duke ndjekur këshillën si prindërit 1,8-19 dhe paralajmërimin si profeti 1,20-33, kjo pjesë merr edhe një formë tjetër, atë të vëzhgimit dhe premtimit. Ai nuk përmban asnjë domosdoshmëri aktuale, pasi 1,20-33 është çështje e paralajmërimit profetik, kjo është çështje e klauzolave dhe premtimeve. Kështu premtimet e shumta janë vetë një sfidë e mbuluar. Imazhi i 'shtegut' përshkon kapitullin.

Sfida për vëmendje në v. 1-4 merr një formë më delikate `sesa sfida e drejtpërdrejtë e 1,8. Por është ende çështje e komandave, si në Tevrat (shih në 1,8), dhe e një kërkimi krejtësisht serioz, që përfshin katër forma të mundimit. Ai përfshin trajnimin e kujtesës (1). Ai përfshin zgjatjen e mendjes (2; në zemër shih në 4,21). Kërkon një motivim të fortë (3), një kërkim aq serioz sa i mençurisë (krh. 1,20-21). Kërkon përpjekje energjike, sikur të ishit duke

gërmuar arin (4), fjalimi i thesarit i kërkuar dhe i mbajtur i sigurt (krh. V. 1) tashmë lë të kuptohet premtimi i bashkangjitur objektit të kërkimit. Përvetësimi i depërtimit është në një kuptim një çështje e drejtpërdrejtë, por kërkon shumë përpjekje.

Ashtu si 1,9, v. 5-11, atëherë shpjegoni premtimin që i kushtohet vëmendjes. Kërkimi serioz për pasqyrë arrin qëllimin e tij kur njerëzit gjejnë Zotin dhe i nënshtrohen atij si ai me çelësin e këtij dyqani thesari. Të fitosh njohuri kërkon shumë përpjekje (1-4), por kur e gjen e merr si dhuratë! Të gësh Zotin do të thotë të gësh çelësin e jetës së mbrojtur, sepse çelësi i jetës së mbrojtur është gjithashtu depërtimi. Kjo është për shkak të aspektit moral të depërtimit të vërtetë; depërtimi shprehet në një jetë të drejtë, dhe të gësh Zotin do të thotë të gësh një njeri, depërtimi i të cilit është i drejtë.

V. 5-8 shpjegohen më tej në vargjet paralele 10-11, Pastaj dhe Për të v. 9 dhe 10 marrin ato në v. 5 dhe 6, dhe premtimi në v. 11 paralel me atë të v. 7-8 Nxënësit e mundshëm të mençur dëshirojnë të dinë se si të jetojnë dhe u premtohet se do ta gjejnë atë (9).

Në v. 12-22, premtimi i v. 5-11 zbatohet së pari për mënyrën e ndershmërisë në përgjithësi – ose më mirë për rrugën e drejtë, për imazhin e keqbërjes ndërsa shtrembërimi kalon nëpër v. 12-15. Urtësia është mbrojtja juaj nga gënjeshtarët e v. 12-15 (të afërm të ngushtë të banditëve të 1,10-19) të cilët e quajnë të zezën të bardhën dhe të bardhën aq të guximshme sa të bëhet e besueshme.

Vs 16-19 në qendër të vëmendjes gratë e pabesë, si dhe këta burra të ligj. Vargjet mund të kenë të bëjnë thjesht me zina në kuptimin e drejtpërdrejtë; Fjalët e urta me siguri theksojnë besnikërinë martesore. Por, kurorëshkelësi ose gruaja e pabesë është shqetësimi kaq i madh i kk. 1 – 9 (shih k. 5; 6,20 – 7,27; gjithashtu 22,14; 23,26-28; 29,3) që duket se ka më shumë se kaq. Ndoshta pabesia bashkëshortore është një shëmbëlltyrë e mosbesnikërisë ndaj Zotit, siç ndodh shpesh në DhV; këtu, shqetësimi do të jetë besnikëria ndaj Zotit siç shprehet në besnikërinë ndaj mençurisë. Sidoqoftë fjalët nuk janë ato të zakonshmet për gratë imorale; ato nënkuptojnë "grua aliene" dhe "të huaj". Kjo mund të sugjerojë që gratë janë njerëz të përkushtuar ndaj perëndive të huaja dhe mençurisë së huaj. Ata do t'i mashtrojnë ata që përfshihen me ta që t'i pranojnë vetë këto – t'i çojnë në humbje fetare si dhe seksualisht. Nxitimi për ta marrë seriozisht mençurinë (që përfshin respekt për Zotin) dhe për t'u rezistuar tundimeve të grave të tjera (të cilat do t'ju çojnë në përfshirje me perëndi të tjera) janë atëherë dy anët e një monedhe. Ky interpretim ka kuptim të mirë për disa nga pasazhet e mëvonshme të 'shkeljes së kurorës', megjithëse këtu v. 17 sugjeron natyrshëm një grua izraelite e cila ka braktisur burrin tek i cili i ka bërë betimet e saj para Perëndisë të Izraelit.

Ashtu si 1,10-19 fragment përshkruan keqbërje në një mënyrë që e bën të qartë gabimin e tij moral (12-17), por paralajmërimet e tij aktuale theksojnë se mënyra e keqbërjes çon në fatkeqësi personale (18-22). Mëkati seksual është i gabuar, por këtu edhe më shumë është budalla. Presionet e botës sonë magjepsin vetë-shprehjen seksuale në emër të dashurisë; është zakonisht vetëm më pas që njerëzit zbulojnë se dhimbja dhe humbja vështirë se ia vlen të bëhen kënaqësi. Fjalët e urta e shohin kurorëshkeljen si shpie në të njëjtin fat si rrugaçëria, krh. 1,16-19 dhe përshkrimin e Sheolit në 1,12.

### 3,1-12 **Rekomandim në lidhje me qëndrimet ndaj Zotit**

Ashtu si 1,8-19, kjo pjesë përmban një hyrje standarde që kërkon vëmendje për shkak të përfitimeve që sjell (1-2); pastaj një seri rekomandimesh të drejtpërdrejta për një temë të veçantë, me premtimet e tyre të bashkangjitura (3-12).

Në ndryshim nga 1,8 dhe 2,1 (shih komentin), v. 1 përdor vetëm fjalorin e Tevratit (mësimdhënie dhe udhëzime). Kjo na përgatit për faktin se këshillat specifike të v. 3-12 janë më drejtpërdrejt fetare sesa ato të pjesëve të tjera; lidhjet specifike me Ligjin e Përtërirë janë shënuar më poshtë. Në të vërtetë, v. 3-12 kanë të bëjnë me paralajmërimet rreth mençurisë sesa lavdërimin të saj, interesi për mençurinë del nga kontrolli nëse humbet kontaktin me Zotin. Por së pari, në v. 2 hyrja jep premtimin e vet në lidhje me vlerën e mësimdhënies së saj. Prosperiteti për të cilin flet është *shalomi*, koncepti biblik i gjerë i paqes, lumturisë, tërësisë dhe plotësisë në këtë jetë (krh. V. 17).

Atëherë na kërkohen pesë qëndrime specifike. Së pari, ne duhet të jemi të palëkundur në angazhimin tonë (3-4; krh. Dt. 6,8; 11,18). Dashuria dhe besnikëria janë një çift kyç i fjalëve DhV që sugjeron marrjen dhe mbajtjen e angazhimeve. Karakteristikat e tilla i përkasin Zotit dhe përbëjnë synime për përgjigjen njerëzore ndaj Zotit dhe njerëzve të tjerë (p.sh. 14,22; 16,6; 20,28; Pss. 25,10; 40,10-11).

Së dyti, ne duhet të jemi të varur në të menduarit tonë (5-6). Besimi dhe ligësia sugjerojnë përvojën fizike të mbështetjes së vetes ndaj diçkaje ose dikujt në mbështetje dhe përkushtim total dhe të pafuqishëm.

Së treti, ne duhet të jemi të përulur në bindien tonë (7-8). I mençur në sytë tuaj nuk tregon thjesht krenari për mençurinë tuaj, por vetëmjafton në të dhe për këtë arsye nuk ndien nevojën për t'i referuar gjërat Perëndisë (pa dyshim një tundim mbytës për njerëzit e vendosur për të gjetur mençuri).

Së katërti, ne duhet të jemi bujarë në dhënien tonë (9-10; krh. Dt. 26).

Së pesti, ne duhet të jemi të nënshtruar në përvojën tonë të mundimit (11-12; krh. Dt. 8,5).

Ne mund të jemi ato gjëra sepse ato do të na sjellin favor (4), drejtim (6), shëndet (8) dhe lulëzim (10) dhe sepse ai të cilit i nënshtrohemi në këto mënyra të ndryshme është Ati ynë i dashur (12). Për pyetjet që mund të ngrenë këto premtime, shih në 10,1 – 11,11.

### 3,13-20 **Bekimi i mençurisë**

Shkrimet janë të qëndrueshme për të na kujtuar se Zoti është i përfshirë me ne në bekimet e një jete të plotë në botë. Ai gjithashtu na e përcjell mesazhin në një larmi mënyrash aventureske (krh. 1 Kor. 9,22). Ka shumë mënyra për të dhënë një predikim! Këtu (14-18) jemi njohur me mençurinë e personifikuar si grua. Ajo do të rishfaqet shumë herë, shpesh e mishëruar në hijeshinë e një vajze ose pjekurinë e një gruaje të martuar. Numri i saj i kundërt, marrëzia, mishërohet në mënyrë të ngjashme në marrëzinë e një adoleshenti ose në papërgjegjësinë e një gruaje të martuar të zhgënjyer (shih 4,1-9; 7,1-27; 8,1-36; 9,1-18). Ne do t'u referohemi atyre si Znj. Urtësi dhe Zonja Marrëzi.

Një pemë e jetës (18; krh. 11,30; 13,12; 15,4) është në Fjalët e urta një metaforë paralele me "burimin e jetës" (p.sh. 10,11; 13,14), për të përshkruar diçka që jep

jetë. Nuk ka ngjyrimet teologjike të Zan. 2 – 3. Referencat e mëparshme për jetën dhe vdekjen duket se kanë kuptimin e zakonshëm në tokë (p.sh. 1,18-19; 2,18-19), por me "jetë" DhV shpesh nënkupton plotësinë e jetës (vitaliteti, shëndet, bekim, lulëzim, përmbushje) dhe nga 'vdekja' mungesa e atyre. Referencat në Fjalët e Urta duhet të merren parasysh në kontekstin e tyre për të parë nëse këto kuptime janë të pranishme (shih p.sh. 3,22; 4,4, 13, 22-23).

V. 19-20 shtoni pastaj një thënie të papritur me një domethënie të madhe. Arsyja kryesore për ta marrë seriozisht mençurinë është fakti që Zoti e bëri këtë kur krijoi botën. (Zoti është në një pozitë shumë të theksuar në fillim të fjalisë.) Ch. 8 do të zhvillojë të dy pjesët e kësaj ideje.

### 3,21-35 **Një thirrje për gjykim të shëndoshë dhe fqinjësi**

Elementet në këtë seksion janë më pak të lidhura ngushtë sesa ato në të tjerat dhe ato mund të jenë me origjinë të pavarur, por siç qëndron predikimi ndjek strukturën e njohur. Ajo hapet duke nxitur vëmendje shumë të kujdesshme ndaj mençurisë (21), së cilës i janë bashkangjitur një seri premtimesh, jeta (shih v. 18), dallimi, siguria, qetësia, besimi, të gjitha bazuar në mbrojtjen hyjnore (22-26).

Këtu vijojnë këshillat në lidhje me aspektet specifike të sjelljes, këtë herë duke u përqëndruar në fqinjësinë (27-31). Premtime të mëtejshme për të qenë në besimin e Zotit, për të përjetuar bekimin e Zotit në shtëpinë e dikujt, për t'u treguar hirin e Zotit dhe për të gjetur nderin në sytë e komunitetit, janë bashkangjitur atyre (kundrejt 32-35 janë një seri e të kundërtave të dukshme). Supozimi është që të qenit i arsyeshëm dhe të qenit miqësor në të vërtetë shkojnë së bashku – nuk është me të vërtetë mendjemprehtë (21) të llogaritësh me shpenzimet e dikujt tjetër (27), për shkak të mënyrës se si Zoti e bën botën të funksionojë (32-35).

### 4,1-9 **Një thirrje për të kërkuar mençuri dhe premtime në lidhje me dhuratat e saj**

Ky fragment që na nxit t'i kushtojmë vëmendje mençurisë është si 3,13-20 për të parë mençurinë si një person, por është si pasazhe të tjera për të dhënë udhëzime të mbështetura nga premtimet e përfitimeve të mençurisë. Lexuesi drejtohet drejt vëmendjes, zbatimit, përgjegjshmërisë, përkushtimit, qëndrueshmërisë, sakrificës dhe entuziazmit (vëreni marrjen e përsëritur). Motivimi premtion jetë, mbrojtje dhe nder.

Stresi mbi mësimin në stilin familjar është zhvilluar këtu (1-4). Ndërsa qëndrimi i prindërve mund të ndryshojë midis të qenit tepër autoritar dhe dështimit për të dhënë udhëzime fare, Proverbat nxit një mënyrë të tretë, e cila ofron mësim të vendosur, por është gjithmonë nën Zotin (megjithëse ekziston rreziku i manipulimit të njerëzve!).

Zonja tërheqëse e mençurisë (8-9) siguron një homologe pozitive të zonjës joshëse Marrëzi të mishëruar në "gruan e pabesë" të p.sh. 2,16-19. Gruaja mendjemprehtë e cila mund të përdorë feminitetin e saj për të arritur qëllimet e saj mund të veprojë si këshilltare e mençur për burrin e saj dhe ta mbrojë atë nga marrëzia. Asnjë çmim nuk është shumë i lartë për të paguar për gruan e duhur, metaforikisht si fjalë për fjalë (7).

#### 4,10-19 **Një thirrje për të shmangur rrugën e të pabesëve**

Përsëri një thirrje për t'i kushtuar vëmendje çon në premtime shoqëruese të jetës dhe stabilitetit (10-13). Kjo paraqet një paralajmërim për të shmangur mënyrat e njerëzve që hanë, pinë dhe flenë ligësi dhe dhunë (14-17), me premtimin e tij shoqërues të dritës dhe paralajmërimin e errësirës (18-19).

#### 4,20-27 **Një thirrje për të ruajtur mendien dhe jetën**

Edhe një herë një thirrje për të mbyllur vëmendien çon në premtimin e jetës dhe shëndetit (20-22). Kjo paraqet këshilla në lidhje me ruajtjen e të gjithë personit, mendjes, fjalës, shikimit dhe ecjes (23-27). Personi i brendshëm duhet të ketë të drejtë, sepse ky është burimi i gjithçkaje tjetër, por sjellja e jashtme nuk lihet vetëm që të funksionojë vetë nga kjo. Ne gjithashtu duhet t'i kushtojmë vëmendje të flasim drejt, të shikojmë drejt dhe të ecim drejt.

#### 5,1-23 **Një thirrje për besnikëri martesore**

Sfida e kapitullit për hapjen e vëmendjes me premtimin e tij të zakonshëm është më e shpejtë se zakonisht (1-2). Autori po ndjek në mënyrë sistematike një temë dhe vazhdon me shpejtësi në shqetësimin e tij të vërtetë me shkelësin e kurorës që do t'i rezistohet dhe gruan për të cilën do të gëzohet (320) (shih gjithashtu në 2,16-19). Është përmbledhur në v. 19-20, i cili përcakton format alternative të robërimit krahas krahas; pasi v. 15-18 çon drejt v. 19, v. 3-14 sigurojnë bazat për v. 20.

Ajo mbyllet me një kujtesë të parimit të përgjithshëm moral të mësimin të mençurisë, që Zoti gjykon (21), por ky gjykim vjen përmes ngjarjeve që kanë punën e tyre "natyrore" (22). Paralajmërimi ka një goditje në bisht. I humbur nga rruga (23) është folja e përkthyer e rrëmbyer në v. 19 dhe 20, për t'u mbështjellë në dashurinë e një gruaje tjetër sesa në atë të gruas suaj do të mbështillet me qefin e marrëzisë.

Kështu nga njëra anë, dashuria për një grua tjetër mund të jetë një propozim shumë tërheqës (3), por një çështje është e sigurt se do të përfundojë me dhimbje të tmerrshme (4-5, nënkuptimi mund të jetë që dashuria e saj të mos zgjasë, por edhe nëse po, do të ketë dhimbje). Ju duhet të lejoni që ajo të refuzojë të përballet me këtë fakt (6). Prandaj është e nevojshme të qëndroni larg në vend që të merrni rreziqe për t'u përfshirë (7-8, shih Mt. 5,28). Përndryshe pasojat do të jenë humbja financiare, lëndimi, pendimi, vetmia dhe turpi (9-14).

Ekziston një alternativë, mësoni (siç e thotë një libër i fundit) "si të bëni dashuri me të njëjtin person për tërë jetën tuaj". Bëni asaj kënaqësinë e syve, trupit dhe tërë qenies tuaj (15-19).

Këshillat e Proverbave janë me lehtësi të zbatueshme për një kulturë në të cilën kurorëshkelja është e zakonshme në mesin e të krishterëve, të cilët arsyetojnë vetë (siç parashikon mësuesi këtu) të besojnë se në rastin e tyre është gjëja më e mirë. Problemi i vetëm që mund të duket se ngrenë këshillat e Proverbave është se ajo shprehet vetëm nga këndvështrimi i një burri. Nga njëra anë, gruaje që po përshkruhet këtu nuk duhet të jetë plotësisht fajtoresh, mbase ajo është jashtëzakonisht e pakënaqur në martesën e saj dhe është e



kuptueshme që dëshiron të shpëtojë prej saj. Kjo është arsyeja më shumë për të qenë i kujdesshëm ndaj dëshirave të saj. Nga ana tjetër, burrat gjithashtu mund të jenë dëshpërimisht të pakënaqur në martesat e tyre dhe të etur për t'u shpëtuar atyre, dhe gratë duhet të jenë të kujdesshme ndaj mashkullit ekuivalent me presionet e femrave që përshkruhen këtu.

6,1-19 Dy thirrje për veprim sesa vonesë, dhe dy komente për personin që shkakton telashe

Në v. 1-5 personi duket se ka qëndruar i sigurt me një fqinj në emër të një personi tjetër i cili më pas ka bërë munguar. Fjala për një tjetër, në të vërtetë, zakonisht do të thotë një "i huaj" (5,10, 17; 20,16; 27,13 në një kontekst si ky; kështu që mund të ndodhë që personi të ketë shkuar i sigurt për një i huaj i cili më pas është zhdukur. Sido që të jetë është budallallëk vetëm të shpresosh se situata do të zgjidhë disi vetë. Ju duhet të ndërmerrni veprime urgjente për të dalë nga rrëmuja, edhe nëse është poshtëruese, duke marrë iniciativën për të hedhur veten në mëshirën e fqinjit tuaj. (Shih 11,15; 17,18; 22,26-27 se si të mos futesh në këtë rrëmuje dhe 20,16; 27,13 se si të marrësh iniciativën nëse je fqinji.) Ndërsa njëri duhet të jetë i mëshirshëm ndaj një anëtarit të familjes ose madje edhe të komunitetit tuaj lokal në nevojë, kjo nuk është justifikim për të qenë i pamatur dhe për të rrezikuar qëndrueshmërinë e vet financiare – dhe në këtë mënyrë përfundimisht lirinë personale të dikujt.

Në v. 6-11, personi i papunë (shih më 24,30-34) nxitet me përbuzje, dhe ndoshta jo me shpresë, për të mësuar mençuri nga milingona (shih 30,24-28 për një mësim tjetër nga bota e kafshëve).

Personi që nxit përçarjen është shqetësimi i v. 12-15 dhe 16-19. Përshkrimi në v. 12-14 vjen në kulm me këtë frazë. Në një thënie numerike si v. 16-19, të shtatë pikat mund të jenë njësoj të rëndësishme, dhe sigurisht që të gjitha janë menduar seriozisht, por pas v. 12-15 pika e vërtetë në v. 16-19 duhet të qëndrojë me atë të fundit (cf 30,18-19, 29-31). Dy vëzhgimet janë se personi do të paguajë për të (15) dhe se Zoti poshtërisht e urren këtë sjellje (16). Me përdorimin e syve, gjuhës, mendjes dhe këmbëve këtu, krahasoni këshillat në 4,23-27.

### 6,20-35 **Një thirrje për të shmangur tradhti bashkëshortore sepse kushton shumë**

Ne kthehemi në formën e njohur të predikimit, me thirrjen e saj të hapjes për vëmendje (20-21) dhe premtimet shoqëruese (22-23). Këto kalojnë në mënyrë të padukshme në nxitjen për të shmangur tradhti bashkëshortore, duke qenë të kujdesshëm ndaj fjalëve joshëse dhe pamjes tërheqëse (24-25; shih më 2,16-19; 5). Ndjek një histori të gjatë të arsyeve për këtë, e cila zë pjesën më të madhe të këtij seksioni (26-35). Ai përqendrohet në koston financiare dhe turpin publik, për të mos thënë zemërimin e burrit të ofenduar, të gjitha këto e bëjnë një çështje thjesht të mos ia vlejë.

Pika bëhet me anë të tre krahasimeve. Së pari, ju mund të krahasoni lidhjen me shkimin për të parë një prostitutë – më tepër një fyerje për dikë me një pamje romantike të çështjes së tyre (26). Mund të jetë që gruaja po quhet një lavire (megjithëse nuk është fjalë për fjalë kjo) ose mund të jetë që ajo po krahasohet në mënyrë të pafavorshme me një lavire (!), Pasi ajo kushton shumë më tepër; gjithçka, në fakt. Së dyti, të kesh një lidhje është si të luash me

zjarrin; nuk do të shpëtoni nga djegia (27-29). Vargjet flasin për faktin se në hebraisht zjarri dhe gruaja janë shumë të ngjashme. Së treti, të kesh një lidhje është si vjedhje (30-35), të marrësh diçka që i përket dikujt tjetër sepse je duke uritur. Me vjedhje të zakonshme paguan ndëshkimin; aq më tepër me vjedhjen e gruas së dikujt. Pikëpamja 'pronësore' e martesës merret si e mirëqenë këtu, sepse kështu e mendonin njerëzit çështjen, megjithëse forca e reagimit të burrit mbase nënkupton ndienjen se kurorëshkelja përfshin më shumë sesa ndërhyrjen në pronën e tij.

### 7,1-27 **Një thirrje për t'i rezistuar çdo tundimi për të pasur një lidhje**

Seksioni i fundit mbi sjelljen seksuale fillon me thirrjen e zakonshme për vëmendje (1-4), megjithëse shpërblimi i përgjithshëm për këtë përmendet vetëm kalimthi (2a). Predikimi vazhdon në temën e tij të veçantë, mundësinë e mbrojtjes nga gruaja e pabesë (5; shih gjithashtu në 2,16-19; 5; 6,20-35). Arsyeja për ta shmangur atë është gjithashtu më pak e spikatur se zakonisht (shih v. 22-23, 26-27), megjithëse ajo që thotë në paralajmërimin e pasojave që do të vijnë nga padijenja e mësuesit bën një kontrast të qartë me atë premtim të shkurtër të 'jetës' në v. 2 (shih më 3,10).

Autori nuk ka turp të këshillojë llojin e të mësuarit të notave që tani nuk është në modë. Por kjo nuk është thjesht mësim rrotull, ajo arrin qenien e brendshme, mendien. Fakti që Zoti duhet të shkruajë gjëra në mendje Jer. 31,33) nuk na heq përgjegjësinë për ta bërë këtë – me të vërtetë, na bën të mundur që të përmbushim përgjegjësinë (shih gjithashtu Ezk. 18,31). Ky qëndrim i brendshëm shprehet në një mënyrë tjetër në v. 4, për të thirrur dikë: motra juaj është në mënyrë efektive për t'i kërkuar që të martohet me ju (shih p.sh. Kk 4,9-12), kështu që ne jemi të ftuar t'i japim zonjës Mençuri një pozitë e cila është i papajtueshëm me qëndrimin që i riu i thjeshtë i jep gruas në histori.

Historia përqendrohet në metodën e saj të joshjes, e përshkruar në një figurë të gjallë (6-21). Vëzhgimi i mësuesit nga prapa perdeve të dantellave (6-7) ilustron se si mençuria vazhdon duke mësuar mësim nga vëzhgimi dhe përvoja, e të tjerëve, si dhe e vetes. Ka disa mënyra për të lexuar historinë. Ndoshta gruaja është thjesht dikush që merret me prostitucion kur ka mundësi që burri i saj të jetë larg, edhe pse v. 10-12 mund të thotë vetëm se ajo është e veshur në një mënyrë provokuese dhe e prirur për aventura seksuale. Ndoshta ajo është adhuruese e një feje të huaj që ka nevojë për një burrë për të bërë dashuri si pjesë e detyrimit të saj fetar, siç mund të nënkuptojë v. 14-18 (për v. 14 në veçanti, krh. Lv. 7,15-16). Apo ndoshta të dy janë tashmë të dashuruar; ajo ka qenë në kërkim të tij në veçanti, dhe ai ka ecur në rrugën e saj me shpresën se burri i saj mund të jetë larg. Mësuesi nuk do të ketë mend se cila nga këto korrespondon me faktet e tregimit. Kjo nuk është çështja. Cilado qoftë lloji i aferave që është, është budallallëk. Ajo që sharmi i saj e bën të riun të mendojë se është mënyra e dashurisë është mënyra e vdekjes. Siç kemi vërejtur më parë, skena e joshjes gjithashtu duhet të shikohet nga këndi i një gruaje në mënyrë që ajo t'i rezistojë hijeshisë fatale të një burri të martuar.

### 8,1-36 **Oferta e mençurisë për të vërtetën dhe jetën**

Edhe një herë Zonja Mençuri qëndron në publik (1-3). Ajo tërheq vëmendjen për veten e saj si gruaja e zyrtë, por bën një mjaft oferta te ndryshme. Fjalët e

saj janë më shumë si ftesa inkurajuese e Is. 55 sesa qortimi standard konfrontues i një profeti para-mërgor (krh. 1,20-33); predikimi merr edhe një formë tjetër në një përpjekje për ta marrë këtë çështje.

Vetë zonja Mençuri flet në v. 4-36, duke kërkuar vëmendje në tre baza. E para është e vërteta dhe drejtësia e asaj që thotë ajo (4-11). Këtu, lidhja midis mençurisë dhe moralit të shprehur në 1,1-7 është përpunuar në mënyrë më sistematike, vini re grumbullimin e termave për të drejtën dhe të gabuarën së bashku me fjalët për kuptim dhe marrëzi. Është ajo që e bën mësimin kaq të vlefshëm (10-11). Në të njëjtën kohë gjithçka që ajo thotë është në kontrast me premtimet e rreme të burrave gënjeshtarë dhe grave të pabesë.

Baza e dytë për vëmendje është vlera praktike e asaj që thotë ajo (12-21). Është ajo që bën të mundur ushtrimin e pushtetit dhe prodhimin e pasurisë. Këtu vërehet gjithashtu lidhja tjetër në 1,1-7, midis mençurisë dhe fesë (13), megjithëse fokusi mbetet në lidhjen midis mençurisë dhe së drejtës dhe së gabuarës. Supozohet se pushteti ushtrohet në një mënyrë të drejtë (shih v. 13, 15) dhe se pasuria është dhurata e atij që interesohet për drejtësi (18-21). Zonja Urtësia është këshilltarja kryesore e mbretit. Këtu më shumë se kudo shohim se çfarë mençurie supozohej të ishte, dhe nganjëherë ishte, për një mbret si Solomoni.

Arsyeja e tretë e shtjellon argumentin në një plan tjetër, Znj. Urtësia ishte e përfshirë me Zotin në krijimin e botës (22-31). Çfarë argumenti më mbresëlënës për ta dëgjuar mund të imagjinohet? Dera e zonjës Mençuri është ajo që duhet pritur (32-36). Megjithatë, nuk është një biznes i tepërt (30-31).

Pra, Zoti kishte mençuri që nga fillimi, para se të krijonte botën (22-26). Zoti përdori mençurinë – mendien, inteligjencën, arsyen e shëndoshë – në ndërmarrjen e krijimit (27-31). Sa më shumë që njohim krijimin, aq më mbresëlënëse gjejmë mençurinë.

Imazhi i mençurisë si person mund të jetë përdorur fjalë për fjalë në fetë që shfaqnin shumë perëndi, termat e të cilëve Proverbat më pas i përdor në një kuptim të "demitologjizuar". Gjuha e saj gjithashtu do të inkurajonte izraelitët të mos adhuronin një perëndeshë përkrah Jahveut (krh. Jer. 44,17), perëndeshë e vërtetë (por metaforike) për t'u nderuar është mençuria. Në kohët e krishtera, duke e marrë personifikimin fjalë për fjalë dhe duke menduar për mençurinë si një person aktual të ndarë nga Zoti, njerëzit fituan një mënyrë për të kuptuar marrëdhëniet e Krishtit me Zotin. Ajo qëndron në themel të Jn. 1,1-4 dhe Kol. 1,15-17.

Fjala për posedim (12) zakonisht do të thotë 'përvetëso' në Proverbat (p.sh. 1,5; 4,5, 7), dhe fjalët e Znj Mençuri këtu e marrin atë përdorim. Marrja e personifikimit të mençurisë fjalë për fjalë (shih më lart) i bëri njerëzit të preferojnë përkthimin e sjellë më parë në v. 22, i cili është më i përshtatshëm për Krishtin sepse ai u soll si një person në vend që të merrej si një objekt. Një fjalë që do të thotë "e sjellë" sigurisht vjen në v. 24. Kjo në kontrast me përkthimin grek të DhV, që e kishte kuptuar atë të "krijuar". Në polemikat mbi personin e Krishtit, kjo luante në duart e arianëve të cilët mund ta përdornin atë si provë për pikëpamjen e tyre se Krishti ishte një qenie e krijuar.

Në v. 30, fjala zejtar i përkthyer vjen vetëm këtu në DhV. "Fëmija i vogël" ose "i dashur" (NEB) përshtatet më mirë në kontekstin e v. 30-31, ku theksi vihet në

lojën e gëzueshme të krijimit sesa në punën e palodhur në të. Nëse është e drejtë, v. 22-36 mund ta çojë Znj. Mençuri që nga lindja përmes lojës – e vajzërisë deri në shtatin e moshës së rritur.

Një përkthim më mirë i Fu 8,22-31 është si vijon

Zoti më zotëronte që në fillimin e veprimtarisë së tij, para veprave të tij më të lashta. Ai më caktoi që nga përjetësia, që nga fillimi, para krijimit të botës. Kur hyra në skenë, ende nuk kishte det dhe asnjë burim nuk dilte nga thellësia. Themeli i maleve ende nuk ishte vënë, kodrat ende nuk ishin krijuar. Zoti ende nuk e kishte krijuar tokën, nuk shihej as dheu me fushat e tij; prej tyre nuk gjendej as gjurmë. Unë isha atje, kur Zoti e formoi harkun e qiellit dhe caktoi rrethin e horizontit mbi thellësitë e oqeanit, kur i mblodhi retë lart në qiell dhe bëri që të buronin gurrat nga thellësitë, kur i caktoi detit kufirin e tij, të cilin dallgët nuk mund ta kalojnë, kur mati themelet e tokës – atje isha, dhe si fëmijë gëzohesha para tij, ditë për ditë luaja në tokën e tij dhe kënaqesha me njerëzit që krijoi ai.

### 9,1-18 Ftesat identike të zonjës Mençuri dhe zonjës Marrëzi

Predikimi i fundit ka një strukturë të ekuilibruar bukur, një ftesë nga Znj. Mençuri, një ftesë nga Znj. Marrëzi që i drejtohet fjalëve të saj, dhe midis tyre një koleksion vëzhgimesh, të gjitha këto rishikojnë implikimet e predikimeve si një e tërë.

Ftesa përfundimtare e zonjës Mençuri (1-6) përsëri kujton Is. 55. Këtu ajo braktis rolin e profetit dhe merr atë të ushtrisë, në mënyrë që shërbëtorët e saj, jo ajo vetë, të bëjnë thirrjen. Portreti i urtësisë së Proverbave ka marrë shumë forma, 'ajo është aq e mrekullueshme sa një perëndeshë, aq e gjallë sa një fëmijë i vogël, aq i rehatshëm sa krahët e një nëne, aq sfidues si një profet, aq i kënaqshëm sa një tryezë e ngarkuar me ushqim, aq misterioze si një dashnor i fshehur midis zambakëve.

Nuk është asnjë ofertë vetëmohuese që ajo bën, ushqimi është i pasur, vera është e mirë (e përzier me erëza) dhe vendosja e shkëlqyer (1; domethënia e shtatë shtyllave është çështje supozimesh). Por ka ndoshta një ironi në v. 4-6, që njerëzit që nuk kanë gjykim janë të detyruar ta refuzojnë ftesën e saj.

Ndërkaq, interludi (7-12) fillon me një shënim mjaft të dorëhequr. Përvoja sugjeron që mësuesi nuk do të marrë askund me shumë njerëz, dhe është e këshillueshme (e mençur!). Të jesh realist në lidhje me këtë (7-8). Por një mësues ka përvoja më të lumtura (9). Ai koment kujton hyrjen në predikime (shih 1,5, gjithashtu 1,3 për prezantimin e pyetjeve morale). Ajo gjithashtu çon në një rikonfirmim të tekstit të motos (10, krh. 1,7), me premtimin e zakonshëm të zonjës Mençuri bashkangjitur (11), dhe stresin e njohur për përgjegjësinë personale (12).

Ndërhyrja i jep zonjës Marrëzi kohë për të përgatitur imitimin e saj të dobët të darkës së zonjës Mençuri. Ndërsa Zonja Mençuri modelohet nga një profet, Zonja Marrëzi është modeluar nga gruaja e pabesë. Vs 13-18 duhet të krahasohen me 7,10-27, dhe uji i vjedhur gjithashtu me 5,15-16, aktiviteti i paligjshëm seksual shpesh është dukur më emocionues sesa alternativat më konvencionale. Por zonja Marrëzi gjithashtu i çon njerëzit në të njëjtin fat si

gruaja e vullnetshme (18). Kjo pjesë, pra, mbyllet në mënyrë dramatike duke vendosur para nesh një zgjedhje të jetës dhe vdekjes.

#### 10,1 – 22,16 **Fjalët e urta të Solomonit**

Seksioni i dytë kryesor i librit përmban fjalë të urta në një kuptim më të ngushtë më afër asaj të fjalës shqipe, thënie me një varg për një numër temash. Thëniet janë mbledhur dhe rregulluar në të paktën tre baza.

Së pari, ato mund të ndahen në katër lloje të përgjithshme,

- a). vëzhgime se si është jeta (p.sh. 10,4, 12, 26)
- b). vëzhgime rreth mençurisë (p.sh. 10,1, 5, 8)
- c). vëzhgime rreth drejtësisë (p.sh. 10,2, 6,7)
- d). vëzhgime rreth përfshirjes së Zotit në jetën e njerëzve (p.sh. 10,3, 22, 27).

Grupet mbivendosen, siç ilustron shembujt e renditur, por ndarja e gjerë është e dobishme. Renditja në të cilën kemi renditur llojet është marrë gjithashtu si një udhëzues për moshën e tyre – fjalët e urta të para ishin vëzhgime për jetën (siç janë zakonisht fjalët e urta shqipe) dhe përdorimi i tyre u zgjerua më vonë për t'iu referuar mençurisë, pastaj moralit, pastaj teologjisë. Kjo mund të jetë kështu, por të katër lëndët janë po aq tema të lashta për reflektimin njerëzor.

Kjo ndarje e katërfishtë e thënieve është një bazë për mënyrën se si ato janë grupuar në Fu. 10 – 22. Për shembull, megjithëse kk. 10 – 11 përmbajnë shembuj të të katër grupeve, ato kanë një përqendrim veçanërisht të fortë të thënieve rreth drejtësisë dhe ligësisë.

Së dyti, fjalët e urta mund të kategorizohen sipas temave që trajtojnë, për shembull, në 10,1-22 ka shumë fjalë të urta për pasurinë dhe përdorimin e fjalës njerëzore. Kjo ndarje përshtatet në të gjithë atë që sapo përshkruam. Ai siguron një parim tjetër që ka ndikuar në rregullimin e proverbave. Kështu thëniet në 10,2-5 të gjitha trajtojnë temën e lulëzimit, por ato ilustronë të katër llojet e thënieve të përmendura më lart.

Një bazë e tretë për lidhjen e thënieve është thjesht verbale – thëniet vihen pranë njëra-tjetrës sepse ato përdorin të njëjtën fjalë kyçe ose frazë edhe pse mund të ketë shqisa të ndryshme në të dy kontekstet. Kk. 10 – 11 përsëri japin shumë shembuj, p.sh. 10,6 dhe 7 të dy u referohen bekimeve të të drejtëve; 10,6b dhe 1 lb janë identike; 10,11 dhe 12 përdorin të dy foljen "mbulesë". Siç tregon shembulli i fundit, këto lidhje nuk janë gjithmonë të dukshme në disa përkthime; komentet do të tërheqin vëmendjen për disa nga këta shembuj.

Autori mund të ketë përdorur lidhje verbale të këtij lloji për disa arsye. Mund të jetë një ndihmë për kujtesën. Mund të tregojë një kënaqësi të gjallë dhe estetike në lidhje të tilla fjalësh. Mund të përcjellë një kuptim që lidhje të tilla pasqyrojnë një unitet të brendshëm në realitet, që rrjedh përfundimisht nga një Zot i vetëm.

Ndërsa linjat e gjera dhe shumë hollësi të rregullimit të kk. 10 – 22 pasqyrojnë këto tre baza, shpesh thëniet individuale duket se nuk kanë asnjë lidhje me kontekstin e tyre. Mund të ndodhë që kapitujt të mbledhin së bashku grupe të mëparshme thëniesh të ndryshme në përmbajtje dhe që disa grupe të vendoseshin në bazë të përmbajtjes së njërit ose tjetrit "anëtarëve të tyre që më

pas sollën me vete të tjerë në tema të ndryshme. mund të jetë që ne ende nuk e kemi pikasur "pistën" e aranzhimit.

Ndarjet që vijojnë bazohen në llojet e thënieve ose në cilat tema janë dominuese në pika të ndryshme. Ndonjëherë ndarjet lejohen të mbivendosen kur ndihmon për të marrë parasysh vargjet në më shumë se një lidhje.

### 10,1-22 **Thënie mbi pasurinë dhe mbi fjalët**

10,1-4 Hyrje.

Fraza Proverbat e Solomonit tashmë është shfaqur në 1,1 (shih komentin). Këtu siç duket tregon se ky ishte dikur fillimi i një koleksioni të veçantë i përbërë nga 10,1 – 22,16, i cili tani ka kk. 1 – 11 të vendosur para tij.

Pjesa tjetër e 10,1 është një hyrje si ato që vijnë në fillim të seksionit të predikimit (p.sh. 1,8). Hyrje të tilla nxisin vëmendjen për mençurinë që gjejmë në materialin e mëposhtëm – megjithëse kjo e bën atë në një mënyrë indirekte. Vs 2 dhe 3 prezantojnë një nga temat mbizotëruese të thënieve, por bëjeni duke e vendosur atë në kontekstin e drejtësisë dhe ligësisë dhe të përfshirjes së Zotit në këto çështje. V 4 ofron një koment më të drejtpërdrejtë në lidhje me të, pa iu referuar haptas mençurisë, moralit ose fesë.

V. 1-4 përmbajnë të katër llojet kryesore të thënieve. Ata fillojnë një nën-koleksion që përshkon v. 1-22, dhe ilustrojnë si mënyrën se si thëniet kanë të bëjnë me vetë jetën e tyre dhe me një qasje të mençur ndaj jetës, dhe gjithashtu se si të kuptuarit e jetës dhe kërkimi i mençurisë nuk ka për të qenë kurrë të ndara nga morali dhe feja (krh. 1,1-7).

10,2-6, 15-17, 22 Pasuria. Thëniet shpjegojnë bindjen se lulëzimi është fryt i punës së palodhur (4), mençurisë (5), drejtësisë (6, 16) dhe përfshirjes së Zotit (22). Përtacia do të sjellë varfëri dhe turp (4-5), por po kështu do edhe shkathtësia që shpërfill të drejtën dhe të gabuarën (2). Si nevoja e brendshme ashtu edhe përfshirja e Zotit i bëjnë gjërat të funksionojnë në këtë mënyrë (2-3, 22). Në të njëjtën kohë ekziston një njohje e fakteve rreth varfërisë dhe pasurisë dhe rezultateve të tyre të pashmangshme (15).

Mësimi i Proverbave shpesh ngre dy pyetje të kundërta për njerëzit. E para është që duket se mëson një "ungjill lulëzimi" të kësaj bote ose një etikë të pabalancuar "protestante të punës". Ajo që Fjalët e Urta premtojnë në të vërtetë është një korrje e mirë e cila nuk i jep asgjë të drejtë personit të drejtë – një furnizim i bollshëm i nevojave të jetës, jo një furnizim i dukshëm i luksit të saj (Kadilakët do të ishin një çështje tjetër!). Jezusi riafirmon premtimin e shkrimeve të shenjta se vendosja e sundimit të Zotit dhe drejtësisë së Zotit çon në radhë të parë që të gjitha nevojat materiale të plotësohen (Mt. 6,33). Për më tepër, thirrja për punë të palodhur vendoset në kontekstin e mençurisë dhe devotshmërisë, me shqetësimin për zhvillimin e jetës në komunitet, e cila gjithashtu kalon përmes Proverbave. Kjo bën të mundur që shtytja e tij të mos inkurajojë qenin e punës e përqendruar tek vetja.

Pyetja e dytë – nëse funksionon – ne do ta shqyrtojmë në komentet 10,23 – 11,11.

**Shënime.** 2 thesare të fituara keq janë 'thesare të fituara nga ligësia'. Ligësia dhe drejtësia vihen në kontrast në v. 2, 3 dhe 6.

5 E mençur është fjala e përkthyer "e matur" në 1,3 (shih në 1,1-7). 16a "Rroga e të drejtëve çon në jetë" e bën më të qartë se fraza me jetën lidh v. 16 dhe 17.

10,6-14, 18-21, 31-32 Fjalë. Një shtytje karakteristike e thënieve të Proverbave mbi fjalët është "sa më pak aq më mirë" (19). Dëgjimi është një shenjë dhe një mjet i mençurisë; muhabetit është e kundërta (8, 10). Fjalët që flasin të mençurit dhe të drejtët, sidoqoftë, do të jenë shprehje të vlefshme dhe ushqyese të dashurisë, të afta për të shpërndarë fuqinë e së keqes dhe për të gjetur pranimin me njerëzit (11-12, 20-21, 32). Fjalët e gjuhëve të lirshme ose të liga sjellin telashe për veten e tyre dhe për të tjerët (6, 11, 13-14, 21, 31), veçanërisht kur ato shkaktojnë gjendje të keqe dhe kështu lindin përçarje dhe mashtrim (12, 18). Edhe përtej vdekjes, fjalët e thëna për këto dy grupe vazhdojnë të vijnë në kontrast (7)..

**Shënime.** 6 Referenca ndaj gojës sugjeron që fjala e urtë paralajmëron veçanërisht kundër ligësisë së fjalës (p.sh. mashtrim). Forma e fjalëve do të jetë një bekim nënkupton që "nuk do të merrni një bekim" (si në v 6; krh. 11,26) por "do të jetë një shembull i bekimit që do të përdoret nga njerëzit në lutjet e tyre për bekim" (krhs. Zan. 12,2).

8 Budallai i muhabetit nuk është e njëjta fjalë, por i njëjti person, si tallësi '(shih në 1,1-7).

9 në temë i takon 10,23 – 11,8, por në formën e tij poetike i përgjigjet në mënyrë të veçantë v. 8 dhe 10. 11 Përkthimi alternativ. Ka kuptim më të mirë këtu.

12 Ligësia mbulon dhunën (11), dashuria mbulon mëkatet – e njëjta folje përdoret shumë ndryshe shqisat Të zgjuarit flasin me mençuri dhe bëjnë mirë; budallenjtë nuk e bëjnë.

10,23 – 11,31 **Drejtësia dhe ligësia, dhe më shumë për fjalët dhe pasurinë**  
10,23-27 Hyrje.

V. 23-27 ngjajnë me v. 1-4, ata fillojnë me një ftesë tjetër të nënkuptuar për të kërkuar mençuri sesa marrëzi dhe e ndjekin atë me shembuj të tre llojeve të tjera kryesore të thënieve që shfaqen në koleksion si një e tërë. Ata prapë na ftojnë përsëri për të çmuar mençurinë (23), por theksojnë lidhjen e saj me drejtësinë (24-25), tema që përshkon 10,23 – 11,11. V. 26 shton një shembull të një lloji të tretë të thënieve, një koment të drejtpërdrejtë për jetën. V. 27 i vendos të gjitha këto shqetësime në kontekstin e përfshirjes së Zotit në çështjet njerëzore. Hapja e seksionit lidh edhe një herë jetën, mençurinë, moralin dhe devotshmërinë.

10,28 – 11,11 **Drejtësia dhe ligësia.**

I drejti vjen trembëdhjetë herë në seksion, i pabesi (i keq) dymbëdhjetë herë, një përqendrim i pashembullt në të gjithë Shkrimin. Çdo shprehje shfaqet njëzet e një herë diku tjetër në kk. 10 – 13, i cili çon më tej temën e kësaj pjese, natyrën dhe shpërblimet e drejtësisë dhe ligësisë.

Natyra e drejtësisë është të jetë e drejtë, korrekte, e duhur, e rregullt dhe e drejtë. Kështu që është e lidhur ngushtë me drejtësinë (p.sh. 11,3, 6, 11), një fjalë që do të thotë fjalë për fjalë "drejtësi" (cf, 11,5). Të dyja këto janë gjithashtu të

lidhura ngushtë me integritetin; fjala fjalë për fjalë do të thotë "tërësia". Ai shfaqet gjithashtu në 11,3 dhe 5, dhe vë kontrastin me shtrembërimin.

Drejtësia shprehet në ndershmëri, drejtësi, simpati (madje edhe për kafshët) dhe të vërtetën (10,2; 12,5, 10; 13,5). Ajo lëshon në të folur një mençuri, të vlefshme, ushqyese dhe jetëdhënëse (10,11, 20-21, 31). Ajo sjell bekim për kombin (11,11, 14,34). Thënie të ndryshme premtojnë se vetë i drejti do të marrë si shpërblim çlirimin, bekimin, kënaqësinë, përmbushjen, lulëzimin, gëzimin, sigurinë, drejtimin, plotësinë e jetës dhe favorin ndaj Zotit dhe me njerëzit e tjerë.

Ligësia, përkundrazi, nga vetë natyra e saj përfaqëson atë që nuk është e vërtetë dhe nuk është e përbashkët, e paqartë dhe e gabuar. Mund të përbëjë "shtrembërim" (10,9; 11,20). Mund të përfshijë rebelim (10,12 – gabime; 10,19 – mëkati; 12,13 – mëkatar). Mund të sugjerojë dështimin për të përmbushur standardet e pritura nga ne (13,6 – mëkatar). Mund të paraqitet si humbje nga rruga e duhur (10,17). Mund të jetë çështje dinakërie në shpikjen e së keqes (10,23; 12,2). Mund të sugjerojë atë që sjell telashe – tek njerëzit e tjerë dhe tek vetja (10, 29 – keqe). ai mund të tregojë një kthesë të çoroditur të gjërave nga rënia (10,31-32; gjithashtu fjala e ndryshme e përkthyer dublikatë në 11,3). Mund të përfshijë tradhti ose pabesi (11,3, 6). Kjo nënkupton mosrespektim ose sharje, braktisje të qëllimshme të mënyrës së fesë (11,9).

Konkretisht, ajo shprehet në pandershmëri, mashtrim, etje për gjak, mizori dhe grabitje (10,2; 12,5-6, 11-12). Rezulton në turp dhe shkatërrim për komunitetin, dhe kështu në gëzim për vdekjen e personit të lig (11,11-12; 13,5). Meqenëse natyra e saj është e kundërta e natyrës së drejtësisë, kështu është edhe fryti, ekspozimi, rrënimi, telasht, rënia, ngatërrimi, zemërimi, uria, shkatërrimi, zhgënjimi i shpresave, përhapja e dhunës, kalbja e kujtesës, përmbushja nga frika, shkurtimi i jetës, humbja e shtëpisë dhe tokës dhe iluzoriteti i fitimit të saj.

Lexuesit modernë shpesh çuditen nga pohimet e sigurta të Proverbave në lidhje me përfitimin e drejtësisë. Mund të mos duket e vërtetë që drejtësia çliron nga vdekja (11,4). Mund të bëhen disa komente për këtë vështirësi. Së pari, siç duket çdo aspekt tjetër i Proverbave, ai siç duket bazohej në përvojë (krh. Ps. 37,25); nuk ishte thjesht dogma teologjike. Lexuesit modernë që janë të habitur nga kjo mbase duhet të marrin më shumë parasysh provat e disponueshme në përvojën e tyre personale se drejtësia gjen shpërblimin e saj.

Së dyti, nëse ndodh që pohimet e Proverbave funksionojnë më pak në botën tonë, kjo mund të pasqyrojë ligësinë e botës sonë (p.sh. në shpërndarjen e saj të padrejtë të burimeve). Fjalët e urta mund të pasqyrojnë një shoqëri e cila i kushtoi më shumë vëmendje duke parë që biznesi dhe jeta e komunitetit funksiononte në një mënyrë morale. Kështu na sfidon të luftojmë padrejtësinë, jo më pak për shkak të rrezikut që na tregon se jemi në ligësinë tonë.

Së treti, Fjalët e urta ndonjëherë bëjnë përgjithësime; ka përjashtime. Libri e di që jeta është më e komplikuar sesa nënkuptojnë disa thënie individuale (krh. 13,23; 30,1-4). Librat e tjerë të Urtësisë, veçanërisht Jobi dhe Kuvendari, përqendrohen më shumë në faktin se këto përgjithësime shpesh nuk funksionojnë. Deklaratat e përgjithshme dhe përjashtimet duhet të merren parasysh.



Së katërti, përqendrimi i Proverbave në përgjithësime ka një shqetësim teologjik. Teologjikisht, në fund të fundit duhet të ndodhë që universi të funksionojë në një mënyrë të drejtë. Nëse jo, gjykatësi i të gjithë tokës vështirë se i ka rregulluar punët e saj siç duhet.

Së pesti, pjesë të tjera të Shkrimit të Shenjtë zgjidhin problemin e padrejtësisë së dukshme të jetës në këtë epokë duke parë drejtësinë e krijuar në epokën e ardhshme. Pohimet e vështira të Proverbave duhet të vendosen në atë kontekst, por jo t'u vidhet forca prej tyre. Ato formojnë një pjesë të rëndësishme të dëshmisë së Shkrimit për "bindien se Zoti është Zot i kësaj epoke. Besimi biblik nuk është thjesht një çështje ëndrra në diell kur të vdisni.

**Shënime.** 10,26 Për përtacin, shih më 24,30-34; gjithashtu cf. v. 4. V. 26a sugjeron se ai është një acarim. Megjithëse në përmbajtje, vargu nuk përshtatet me kontekstin, në formë ai korrespondon me v. 25. 11,1 merr një shprehje nga 10,32, "buzët e të drejtit e dinë se çfarë i përshtatet ... peshat e sakta janë kënaqësia e tij". Për atë që Perëndia urren në krahasim me kënaqësinë e tij, më 15,8. 2 në këtë kontekst e çon më tej Asgjën prej 10,31-32 që fjalimi i mençur ose i drejtë gjithashtu lidhet me modestinë; fjalim i lig apo budalla me krenari dhe turp. Dita e zemërimit është dita e fatkeqësisë, kur ndodh ndonjë gjë e tmerrshme dhe kur duket sikur zemërimi i dikujt ka rënë. Fraza nuk nënkupton që ngjarja në të vërtetë buron nga zemërimi i Zotit (krh. Jb. 21,30). Vdekja është po aq e papritur dhe e parakohshme.

7 Edhe këtu ka kuptim më të mirë marrja e thënies për t'iu referuar vdekjes së papritur që zhgënjën pritjet e personit.

11,9-14 Fjalë në komunitet. Riafirmohet fuqia e fjalëve për të dhënë jetë ose për të shkatërruar (shih më 10,9-14), por këtu veçanërisht fjalët për komunitetin, shënojnë aludime për fqinjin, qytetin dhe kombin. Në këtë kontekst ekziston një arsye e veçantë për zhurmën (10) dhe një arsye e re për të pohuar aftësinë për të mbajtur gojën mbyllur (13).

**Shënime.** 9 Ikja ofron një lidhje mbrapa me v. 8; është e njëjta folje si ajo e përkthyer që shpëtohet atje. 9b sugjeron që vargu i referohet përgënjeshtimit në vend se thashethemeve.

11 Bekimi duket të jetë ai që ata shpallin më tepër sesa ai që marrin (për të gjykuar nga paraleli në v. L l b).

#### 11,15-31 **Pasuria.**

Proverbat janë të vetëdijshëm se një thënie që duket e thjeshtë ose pragmatike duhet të shoqërohet nga një tjetër që e plotëson atë dhe e komplikon çështjen. Prosperiteti mund të duket se vjen nga të qenit i pamëshirshëm sesa i butë, gjë që sjell respekt, por pa para (16). Megjithatë, ajo gjithashtu lëshohet nga bujaria me atë që dikush tashmë ka (24-26), dhe nëse pasuria e fituar do të jetë gjëja e vërtetë, kjo varet nga drejtësia (18-19, 21, 23, 27, 29, 30-31); Zoti sigurohet për këtë (20). Përdorimi i pasurisë kërkon kuptim të mirë për të mos e shpërdoruar atë në shkaqe të llojllojshme, por të rrezikshme të tilla si vënia me kusht ose garantimi i një huaje për një të huaj (15). Ai gjithashtu përfshin mirësi, e cila në këtë kontekst sugjeron bujari dhe që

gjithashtu përfiton nga vetja (17), dhe sensin për të mos besuar në pasuri (28). Ka situata në të cilat një e vërtetë është e rëndësishme; situatat e tjera kërkojnë një tjetër.

**Shënime.** 16 Nuk ka dallim midis respektit ("nderit") dhe pasurisë, të cilat i përkasin së bashku (3,16; 8,18) dhe nuk ka fjalë të veçantë për burrat. Prandaj, çështja mund të jetë: "ka dy rrugë drejt pasurisë dhe nderit, një përmes hirësisë (e cila është karakteristikë e grave), një përmes agresivitetit".

20 Lidhur me atë që Perëndia urren dhe kënaqet, shih në 15,8. 22 lidhje me diskutimin e pasurisë në sajë të faktit se ajo fillon nga gjërat me vlerë.

25 Një njeri bujar është fjalë për fjalë një person i bekuar; krh. v. 26b

29 Në kontekst sjell shqetësime sugjeron të përpiqesh të fitosh pasuri, duke qenë koprrac ose neglizhent.

30 si një e tërë ka kuptim më të mirë nëse v. 30b kuptohet anasjelltas, pasi "njeriu i mençur fiton shpirtrat". Ideja atëherë është që të drejtët të kenë një ndikim jetëdhënës mbi të tjerët, dhe të mençurit fitojnë të tjerët për mençuri.

### 12,1-28 **Më shumë për fjalët dhe punën**

12,1-4 Hyrje. Vs 1-4 përsëri i ngjajnë 10,1-4 dhe 10,23-27 në bashkimin e thënieve të të katër llojeve si një hyrje në një kapitull. Edhe një herë ata sfidojnë në mënyrë të nënkuptuar dëgjuesin e mençurisë sesa marrëzinë (1), pohojnë përfshirjen e vetë Zotit në punët (2), deklarojnë që drejtësia dhe ligësia marrin shpërblimin e tyre (3) dhe bëjnë një vëzhgim se si është jeta (4). Luaj me fjalët që lidhin burrin (4) me nuk mund (3) dhe lidhjet e turpshme me planet në v. 5.

12,5-8, 13-23, 25-26 Fjalë, të vërteta dhe të rreme. Tema dominuese në pjesën tjetër të k. 12 është përsëri përdorimi i fjalëve, në veçanti efekti kontrastues i fjalëve të mira dhe të këqija. Drejtë, i drejtë, i mençur, i matur, i sinqertë, paqebërës, fjalë të mira lëshojnë çështje në drejtësi, çlirim, lavdërim, fitim, shërim, gëzim, gjykim, inkurajim dhe në kënaqësinë e Zotit. I lig, i shtrembëruar, budalla, gënjeshtar, keqdashës, i pamenduar, i papërmbajtur ose duke kurdisur fjalë që lëshojnë fjalë me mashtrim, në lëndime për njerëzit e tjerë, në diskreditim dhe telashe për veten dhe në neveri të Zotit. Është e mençur të dëgjosh këshilla, por të injorosh fyerjet sesa anasjelltas (15-16); por edhe të jemi të kujdesshëm në marrëdhëniet me të tjerët (26).

**Shënime.** 5 Fjala këshillë është ajo që përkthehet 'udhëzim' në 1,5 (shih komentin). 6 sugjeron që pa e ditur është gjaku i tyre që i pabesi qëndron në pritje (krh. 1,18).

### 12,9-12, 24, 26-28 **Puna dhe shpërblimet e saj.**

Të kesh mjaft për të ngrënë dhe të kesh status në shoqëri vijnë nga shpenzimi i energjisë dhe të jetuarit drejt, jo nga shtirja (9), lënia pas dore e kafshëve (10), ndjekja e ndjekjeve të pavlefshme (11), imitimi i skemave të liga të njerëzve të tjerë (12) ose thjesht dështimi të bësh diçka fare (24) – madje edhe të shqetësohesh të gatuj atë që ke kapur (27)! Krh. gjithashtu v. 14b

### 13,1-25 **Dëshira, pasuria dhe mençuria**

13,1 Hyrje. V 1 është një hapje e ngjashme me ato të seksioneve të mëparshme, duke nxitur në mënyrë implicite dëgjuesit të marrin parasysh

mençurinë e këtij kapitulli (krh. 10,1). Sidoqoftë, nuk vazhdon në stilin e prezantimeve të mëparshme. Ndërsa lëvizim nëpër kapituj, drejtësia dhe ligësia zvogëlohen në rëndësi dhe në këtë kapitull përfshirja e Zotit zhduket mjaft, megjithëse bëhet gjithnjë e më e spikatur në kapitujt që pasojnë. Fokusi këtu është pra në vetë mençurinë (shih v. 13-20).

### 13,2-12, 18-25 **Dëshira dhe pasuria.**

Pas pyetjeve rreth pasurisë qëndrojnë disa mistere të personalitetit njerëzor që do të thotë se pamja nuk mund të besohet gjithmonë (7) dhe përmbushja ose zhgënjimi i dëshirës mund të ketë efekte të thella mbi personin (12, 19). Ka edhe mistere që lidhen me kërkimin e pasurisë në vetvete. Në të vërtetë është një arritje e paqartë; zgjidh problemet dhe sjell probleme që të varfrit nuk i hasin (8).

Thëniet tregojnë mënyra në të cilat dëshirat mund të kënaqen ose zhgënjehen. Një çelës qëndron në atë nëse dikush përdor fjalët e tij në një mënyrë të matur dhe është në gjendje të mbajë gojën mbyllur (2-3), një tjetër në nëse dikush përdor energjinë e tij (4). V. 5-6, 9, 21-22 dhe 25 kujtojnë dëgjuesit në terma të përgjithshëm se konsideratat morale qëndrojnë në themel të këtyre faktorëve dhe v. 11 e bën pikën më konkrete. V. 23 pranon që ligjet morale të cilat në teori e rregullojnë jo gjithmonë funksionojnë; ato gjithashtu përmbajnë një sfidë të nënkuptuar për të parë që padrejtësia nuk lejohet të shkelë këto ligje.

**Shënime.** 2 Dhuna është për veten e tyre, për ironi të fatit, në kontekst (krh. 1,18). 3 Fjala jetë do të thotë vetja ose personi (shih v. 8), por edhe oreks, dhe ky kuptim i fundit duket se është ai që përshkon kapitullin, shih v. 2 (mall), 4 (dëshirat), 19 (shpirti ose "shije"), 25 (zemra, ose 'oreksi'). 9 Një person krahasohet me një shtëpi, ku prania e një drite sugjeron praninë e jetës (krh. Jb. 18,5-6). 10 Krenaria përdoret në kuptimin e bisedës arrogante, të padëgjueshme (krh. 21,23-24).

### 13,13-20 **Urtësia.**

Në mes të këtyre thënieve që kanë si kërkesë për pasuri si temën e tyre më të zakonshme, v. 13-20 na kujtojnë se mençuria qëndron gjithashtu në themel të kësaj kërkesë (shih v. 10 dhe 24 dhe specifikisht v. 18). Hapja ndaj këshillës dhe korrigjimit dhe nënshtrimi ndaj mençurisë së mësuar në shoqërinë e të mençurve, është çelësi i sjelljes së matur, fitimit, përmbushjes, favorit, nderit dhe jetës – dhe anasjelltas.

**Shënime.** 17 Një kujtesë për të zgjedhur lajmëtarin tuaj me kujdes, një besnik sjell shërim në situata; një e keqe i bën ato më keq. 19 E keqja ka më shumë të ngjarë "telashe" ose "fatkeqësi" (e njëjta fjalë në v. 20-21). Ideja është që ato të mos kthehen nga rruga që çon në telashe në rrugën që të çon në përmbushje.

### 14,1 – 15,1 **Urtësia, personi i brendshëm dhe jeta në shoqëri**

#### 14,1-4 Hyrje.

Edhe një herë kapitulli hapet me një sfidë të nënkuptuar për të kërkuar mençuri dhe për të shmangur marrëzinë (1). Në këtë kontekst, pra, të dy figurat janë personifikim i mençurisë dhe marrëzisë, si në 9,1, 13 (krh. Gjithashtu 24,3-

4), dhe pika e v. Lb është se nëse nuk jemi të kujdesshëm lejojmë marrëzi për të shembur shtëpinë që ndërton mençuria (krh. v. 3). Përsëri, të kuptuarit e mençurisë që lë jashtë Zotit dhe moralin është e ndaluar nga një thënie që tërheq vëmendjen tek e drejta dhe e gabuara dhe te qëndrimet ndaj Zotit (2). Katër llojet e rregullta të thënieve në këto kapituj plotësohen më pas nga një vëzhgim rreth jetës në v. 4, bosh është fjalë për fjalë "e pastër", duke sugjeruar që fermerët duhet të durojnë një rrëmujë të vogël nëse duan të korrin një korrjes.

14,1-9,15-18 **Dituria dhe marrëzia.**

Për ta thënë negativisht, marrëzia është shkatërruese (1), vetëshkatërruese (3), vetë-përjetësuese (6, 18, 24), vetë-shprehëse (7), vetë-mashtruese (8), kokëfortë (9), besnike (15), i pamatur (16), jopopullor (17), gjaknxehtë (29) dhe në fund të fundit vetë-imponohet (33).

**Shënime.** 9 Budallenjtë nuk kujdesen për rregullimin e marrëdhënieve kur ato janë në gabim; të drejtët janë të interesuar për vullnetin e mirë të ndërsjellë.

14,10-15 Personi i brendshëm. Zemra është fjala e përsëritur këtu, shih v. 10, 13-14 (ku është fjalë për fjalë "zemra e pabesë"), 30 dhe 33. Këta shembuj tregojnë se si "zemra" në fjalimin biblik nuk është thjesht vendi i emocioneve, por qendra e brendshme e të gjithë personit, në mënyrë që të lidhet me mendjen dhe vullnetin (me të menduarit dhe vendimmarrjen) po aq sa me ndjenjat (të cilat në Bibël shpesh shoqërohen me stomakun ose veshkat, p.sh. 23,16a) Zemra është e lidhur me mirëkuptimin dhe mençurinë (2,2, 10; 3,5), bindjen (3,1), kujtesën (4,4; 6,21; 7,3) dhe me komplotin (6,14, 18). Në 6,32; 7,7; 9,4, 16 është përkthyer "gjykim", në 7,10 "qëllim", në 8,5 "kuptim". Kur përkthimet përdorin termin "zemër", është zakonisht e mençur mendërisht ta zëvendësosh atë me "mendje". Kështu, në 4,21, 23 na kërkohet të mbushim mendjen tonë me mësimin e të mençurve dhe të kujdesemi për mendjet tona si burim vendimtar i gjithë personalitetit tonë (krh. Rom. 12,2; Efes. 4,23; Heb 8,10; 1 Pjet. 1,13; gjithashtu Mt 15,18-19).

**Shënime.** 10 Ekziston një kuptim në të cilin të gjithë qëndrojnë vetëm në ndienjat dhe përvojat e tyre më të thella. 11 Krh. v. 1. 13 Kjo është për shkak se e qeshura e një personi shpesh fsheh dhimbjen e fshehur (ose sepse ka një lloj dhimbje në zemrën e secilit – kështu që shumica e përkthimeve) që gëzimi i tyre nuk ka kurrë fjalën e fundit. 15 beson se çdo gjë është fjalë për fjalë "besim në çdo fjalë" – në çdo këshillë ose premtim për të ardhmen (shih v. 15b).

14,19 – 15,1 **Jeta në shoqëri.**

Fjalët mbret, princ, komb, popull, fqinj dhe mik kanë bërë pak paraqitje në thëniet e deritanishme; paraqitja e tyre së bashku këtu në v. 19-21, 28 dhe 34-35 i jep një kontekst komunitetit shqetësimet e rregullta të thënieve mbi tema të tilla si lulëzimi (23-24). Mënyra për të përdorur një lulëzim të tillë është, për hir të fqinjit tuaj në nevojë (21), në vend se të marrësh qëndrimin e zakonshëm ndaj të varfërve (20). V. 19 dhe 32 e bëjnë atë çështje si të moralit, ashtu edhe të interesimit për veten. Duke kaluar përtej kësaj, v. 31 në mënyrë të ngjashme i shton motivim fetar, me v. 26-27 duke shkuar më tej në atë drejtim dhe duke premtuar se nuk duhet të kemi frikë nga rreziqet e përfshira.

V. 34 e bën drejtësinë çelësin e madhësisë së një kombi, një recetë që ndoshta nuk është provuar ende, megjithëse biseda e saj (34b) shpesh është provuar. Për një shoqëri të tillë, dashuria dhe besnikëria do të ishin një themel ideal, dhe v. 22 ofron një recetë për planifikuesit në lidhje me këtë (komploti është e njëjta fjalë me planin – këtu nuk ka ndonjë kuptim të keq). Drejtësia ligjore do të ketë gjithashtu një rëndësi kyçe për të (25).

Udhëheqësit janë po aq domethënës sa njerëzit e tyre; v. 28 tregon presionet mbi udhëheqjen në shoqëri. Kjo shpjegon diçka nga aksionet e mëdha të përfshira në punën për ta dhe nevoja për të ditur se si ta trajtojmë marrëdhënien me mençuri (14,35 – 15,1 – zemërimi ngre shqetësimin e vargut të mëparshëm, megjithëse është një fjalë tjetër hebraike). Mbretërimi do të jetë një temë kryesore në k. 16, megjithëse jo para se të kemi menduar për Zotin shumë më tepër në mes.

### 15,2 – 16,19 **Zoti në lidhje me mençurinë, mbretin dhe personin e brendshëm**

15,2-7 Hyrje. Edhe një herë një kontrast midis mençurisë dhe marrëzisë me sfidën e saj të nënkuptuar për të synuar të parën (krh. V. 5, 7) hap hyrjen në një koleksion të ri të thënieve, duke shtuar një pohim të përfshirjes së Zotit në jetën njerëzore, së bashku me vëzhgimet rreth si është jeta dhe për të drejtët dhe të pabesët (3-4, 6).

15,2 – 16,19 si një e tërë përmban shumë thënie që e sjellin Zotin në ekuacionin e jetës njerëzore. Seksioni vjen në qendër të 10,1 – 22,16 dhe kështu në qendër të librit si një i tërë, dhe kështu e vendos Zotin në zemër të mësimëve të librit rreth mençurisë.

15,7-19 Personi i brendshëm dhe syri i Zotit.

Katër referenca për këtë përfshirje të Zotit në v. 8, 9, 11 dhe 16 ndërthuren me gjashtë aludime të zemrës njerëzore në v. 7, 11, 13, 14 dhe 15; krh. gjithashtu v. 21, 28, 30 dhe 32 (mirëkuptim); 16,1, 5 dhe 9 (shih në 14,10-15). Të dy vijnë së bashku në 15,11. Kjo deklaratë në v. 11 lidhet me referencat e seksionit për atë që Perëndia urren ose kënaqet me të (8, 9; krh. V. 26; 16,5; gjithashtu 11,1, 20; 12,22; 17,15; 20, 10, 23). Këto janë çështje të ndershmërisë ose motivimit njerëzor, ose të lidhjes midis asaj që thuhet dhe asaj që është menduar. Ato qëndrojnë të fshehura për syrin e njeriut – por jo për Zotin, thotë Proverbat. Zoti i sheh dhe i urren ata dhe kjo mund të vendosë disa kufizime në veprën e fshehtë të njerëzve.

Thëniet sjellin aspekte të tjera të lidhjeve dhe ndryshimeve midis personit të brendshëm dhe jetës së jashtme. Ekziston një lidhje midis marrëzisë në të menduar dhe në të folur (7). Duhet të ketë gjithashtu një lidhje midis aspekteve të brendshme dhe të jashtme të shpirtshmërisë sonë (8) dhe madje edhe midis asaj se si ndihemi dhe si dukemi (13). Por pasuria e personit të brendshëm mund të kompensojë presionet në pjesën e jashtme (15-16), ndërsa një gojë e hapur dhe një mendje e hapur mund të jenë të papajtueshme (14).

**Shënime.** 11 Vdekja dhe Shkatërrimi (Sheol dhe Abaddon) – shih në 1,12. Edhe Sheoli nuk është përtej fuqisë së Zotit (krh. Ps. 139,8). 16-17 Këto dy vargje ekuilibrojnë njëra-tjetrën, siç bëjnë 15,15-16. Paqja që vjen nga kthimi mbrapsht i Zotit largon varfërinë; po kështu edhe realiteti i dashurisë njerëzore. 18-19 lë të

kuptohet për një vazhdim të kësaj bisede, v. 18 duke amplifikuar v. 17, v. 19 pastaj duke paralajmëruar që të bëheni shumë të qetë!

### 15,20-33 **Urtësia dhe nderimi për Zotin.**

Vs 20-24 fillojnë si një hyrje në një seksion të ri ose një ligjërim mbi mençurinë (v. 20 në fakt përsërit hyrjen në k. 10), me gëzimin si një motiv të përsëritur, gëzimin e perceptimit të mençurisë (20), gëzimin e duke e ushtruar atë (23) dhe gëzimin e rremë për ta shmangur atë (21; kënaqësitë janë e njëjta fjalë). Por së shpejti i hap rrugë theksimit të përfshirjes së Zotit në botë që është tipari i veçantë i 15,2 – 16,15 në tërësi. Ndërsa v. 11 bashkoi të dy temat përsëritëse të v. 7-19, kështu v. 33 bashkon të dy temat e v. 20-33 në mbyllje të këtij seksioni.

Qeniet njerëzore kanë të bëjnë me mençurinë dhe nderin (33), pasi v. 20-24 shprehin shqetësimin me mençuri, v. 25-29 pasqyrojnë shqetësimin me nder, e para më pozitivisht se e dyta. Ata pohojnë qëndrimin dhe veprimin e Zotit në lidhje me vetë-mjaftueshëm dhe strehët, të cilat qëndrojnë në themel të mënyrës se si pasuritë shpesh marrin përparimin e tyre.

Vs 30-32 gradualisht përgatisin rrugën për v. 33 për të deklaruar se çelësi i mençurisë dhe nderit është nderimi për Zotin ose përlësia. Në këtë kontekst përlësia është një qëndrim para Zotit dhe jo thjesht një virtyt njerëzor. Sekuenca vs 30-33 sugjeron që lajmet e këndshme na ndihmojnë të pjekemi si njerëz, por edhe kritikën, dhe asgjë nuk na pjek më shumë sesa t'u nënshtrohemi kritikave të Zotit.

Fjalët për lajme (30), dëgjime (31) janë të lidhura, kështu që v. 31-32 sugjerojnë që vendosja e deklaratave dukshëm negative së bashku me lajmet padyshim të mira mund të jetë po aq jetëdhënëse dhe ndërtuese. Pika nënvizohet nga fakti se të kuptuarit (32) është gjithashtu e njëjta fjalë me zemrën (30). Nga ana tjetër, disiplina (32) rishfaqet në v. 33 (krh. fjalë për fjalë "frika e Zotit është një disiplinë me mençuri", kështu që v. 33 e lidh qartë Zotin me mësimin e v. 30-33).

16,1-19 Sovraniteti hyjnor dhe njerëzor. Si askund tjetër në Fjalët e urta, Zoti shfaqet nëntë herë në v. 1-11; mbreti pesë herë në v. 10-15.

Përkufizimi i pozicionit të një mbreti në një monarki tradicionale (e cila mund të zbatohet në forma të ndryshme të tjera të udhëheqjes politike) është i dyfishtë. Së pari, ai ka fuqinë e frikshme përfundimtare, në fjalë dhe në veprim (10, 14-15). Së dyti, ai është i përkushtuar për drejtësi (10, 12-13). Në Izrael dhe gjetkë, kjo e fundit do të konsiderohej si thelbësore për idenë e monarkisë si e para, megjithëse mund të shihej gjithashtu si jo vetëm një çështje e moralit, por e interesit vetjak (12). Në kontekstin e thënieve mbi mbretërinë, komentet mbi drejtësinë, mençurinë, ndershmërinë dhe përlësinë në v. 8 dhe 16-19 do të vlejnjë gjithashtu për mbretin në veçanti.

Kjo sidomos kur komentet për mbretin vendosen në kontekstin e veprimtarisë së Zotit në botë. Ndërthurja e të dyve në v. 10-11 ndihmon për të parandaluar mbajtjen e tyre veç e veç, por po kështu bëjnë edhe deklaratat aktuale për Perëndinë, sepse ato gjithashtu përqendrohen në sovranitetin dhe drejtësinë. Është përfshirja e Zotit ajo që përcakton se sa larg shpjegohen planet në mënyrë efektive (1), si vlerësohen veprimet (2), sa planet janë të suksesshme

(3) dhe se si madje faktorët negativë duken të përshtaten në një qëllim (4). Ai gjithashtu përcakton se sa larg arroganca e pushtetit largohet nga gjërat (5), shmangen telashtet (6), diplomacia është efektive (7), idetë vihen në praktikë (9) dhe standardet e drejta veprojnë në biznes (11).

Duke folur njerëzisht, standardet e biznesit ishin përgjegjësia e mbretit. Kështu, v. 11 e bën veçanërisht të qartë se si në këtë pjesë si tërësi pozicioni i mbretit po i nënshtrohet Zotit. Kjo do t'i sillte një mesazh të rëndësishëm Izraelit në periudhën e Tempullit të Parë, kur ata kishin mbretër që këtu sfidohen të sundojnë në një mënyrë që pasqyron sundimin e Zotit – siç janë qeveritë e botës moderne. Do të sillte gjithashtu një mesazh të rëndësishëm për Izraelin në periudhën e Tempullit të Dytë, kur ata drejtoheshin nga mbretërit e huaj, të cilët gjithashtu thuhet se janë përfundimisht nën sundimin e Zotit – një inkurajim nga ana e tij për popujt e sotëm të kontrolluar nga fuqitë e huaja.

**Shënime.** 6 E keqja këtu duket se tregon katastrofën (e njëjta fjalë si në v. 4); kthimi nga ligësia në mënyra të drejta dhe te Zoti bën të mundur shmangien e fatkeqësisë që vjen nga mëkati i dikujt.

10 Çfarë urrejnë mbretërit dhe çfarë kënaqen ose favorizojnë (e njëjta fjalë) krahasohet me listën e gjërave që Perëndia i urren dhe kënaqet (shih 15,8, ku shfaqen të njëjtat dy fjalë, dhe komenti atje). 17 Për të keqen në kuptimin e 'telasheve' shih v. 6.

#### 16,20 – 22,16 **Jeta, drejtësia, mençuria dhe Zoti**

Në këtë gjysmë të dytë të koleksionit, fjalët e urta të Solomonit që shfaqen në 10,1 – 22,16, lloje të veçanta të thënieve dhe temave shfaqen përsëri dukshëm në seksione të ndryshme, dhe shumë thënie kanë lidhje verbale me të tjerët në kontekst. Në tërësi, megjithatë, ato nuk janë të ndara aq qartë në seksione sa është gjysma e parë, dhe arsyeja pas rendimit të tyre shpesh është më pak e qartë se në gjysmën e parë. Ka tre grupe thëniesh të mençurisë, një koleksion thëniesh për drejtësinë dhe ligësinë afër fundit dhe grupe të vogla thëniesh që sjellin Perëndinë. Mbizotërojnë proverbat që bëjnë vëzhgime për vetë jetën.

#### 16,20-30 **Bekimet e mençurisë.**

V. 20-23 shpjegojnë disa nga bekimet e mençurisë në një mënyrë të tillë që ta bëjnë studentin të dëshirojë t'i kushtojë vëmendje pjesës tjetër të mesimit të librit. V. 24-30 kanë lidhje verbale përsëri me v. 20-23 dhe me njëri-tjetrin, në mënyrë që v. 20-30 të formojnë një zinxhir. Shumë nga lidhjet shfaqen në Ntv; përveç kësaj, goja është e njëjta fjalë me urinë (23, 26); buzët si fjalim (23, 27, 30); ndërsa prosper (20) është fjalë për fjalë "gjen mirë" (krh. v. 29). Së bashku, atëherë, ata premtojnë se mençuria (e lidhur me nderimin ndaj Zotit) sjell përfitim, reputacion, ndikim, kënaqësi, shërim, udhëzim dhe një jetë të plotë dhe ata paralajmërojnë për shtrembërimin budalla që do të mashtrojë në ndarje, ndëshkim, katastrofë dhe vdekje. V 26 mbase shërben për të shtuar motivimin, edhe për nxënësit oreksi i tyre duhet të jetë stimuluesi i tyre. Në v. 216 dhe 23b, ideja është që fjalimi fitimprurës "rrit të mësuarit", shih në 1,7.

#### 16,31 – 18,1 **Dinamika e marrëdhënieve.**

Vëzhgimet konkrete në këtë seksion janë kryesore për aspektet e marrëdhënieve brenda familjes dhe komunitetit. Dy reflektojnë mbi statusin e

veçantë dhe krenarinë e ndërsjellë të tre brezave të familjes, gjyshërve që do të jenë anëtarët e moshuar të komunitetit, prindërit e rritur dhe fëmijët (16,31; 17,6). Afirmimi i të tre grupeve dhe vizioni i marrëdhënieve të tyre të ndërsjella ka diçka për t'u thënë vendeve moderne të zhvilluara. V. 17 reflekton mbi rëndësinë që kanë vëllezërit dhe motrat dhe miqtë për njëri-tjetrin në jetë në përgjithësi, por veçanërisht në kohë krizash, edhe nëse v. 18 lë të kuptohet se shqetësimi fqinjësor, gjithashtu, duhet të ushtrohet me maturi. Por të vetmuarit e qëllimshëm u imponojnë humbje të gjithëve (18,1).

Një numër thëniesh në k. 17 lidhen me harmoninë dhe konfliktin brenda familjes dhe gjetkë. V. 1 pohon se harmonia familjare ka më shumë rëndësi se çdo gjë tjetër. Prandaj, V. 2 paralajmëron kundër grindjeve, veçanërisht mbi paratë (megjithëse v. 8 njih ndikimin e parave tek njerëzit), dhe v. 21-22 dhe 25 vini re dhimbjen ndaj babait dhe nënës që mund të sjellë një marrëzi e tillë.

V. 4 tregon se gjërat që njerëzit thonë shpesh janë ato që shkaktojnë telashtet (krh. 16,28; 17,27-28). V. 9 na nxit të inkurajojmë dashurinë dhe miqësinë duke mbuluar ofendime sesa duke folur për to, megjithëse kjo nuk do të thotë që ne kurrë nuk u themi njerëzve gjërat e vështira (10). Në mënyrë të ngjashme v. 14 dhe 19 na nxisin të shmangim grindjet ose fillimin e dashurisë (krh. 16,32; 17,11-13), megjithëse v. 15 dhe 20 paralajmërojnë kundër kësaj që çon në kompromis ose mashtrim.

"Përçarja" është një temë e përsëritur e Proverbave. Në kisha dhe bashkësi ka gjithnjë trazues, njerëz që pëlqejnë të shkaktojnë telashe. Shkaku mund të jetë zemërimi (15,18; 29,22), tallja (22,10), alkooli (23,29-35), thashethemet (26,20), lakmia (28,25) ose thjesht perversiteti (16, 28). Rezultati mund të jetë konflikti i vazhdueshëm (26,21), prishja e përhershme e marrëdhënieve (18,19) ose telashe të mëdha (17,14). Zgjidhja më e mirë është ose të tërhiqeni nga sherri (17,14) ose të lini çështjen të vendoset nga ekuivalenti i hedhjes së një monedhe (18,18). Me fjalë të tjera, një vazhdim kokëfortë i një mosmarrëveshjeje bën më shumë dëm sesa marrja e një vendimi të vogël të gabuar.

Thënie të tilla si 17,16 dhe 24-28 flasin për mençuri, por jo vetëm për mençurinë e kësaj bote. 16,33 dhe 17,3-5 shprehimisht shtojnë Zotin në ekuacion. Këto vargje pohojnë se Zoti është arbitri përfundimtar se si funksionon fati i familjes, ndërmerr provën e fundit të marrëzisë familjare dhe është objekti përfundimtar i fyerjeve të njerëzve.

**Shënime.** 7 Një koment tjetër mbi gjërat që njerëzit thonë, duke ndjekur v. 4. 19 Si dhe fjala dashuron, fjala fton lidhje v. 19 me v. 9, ku është e njëjta fjalë e përkthyer promovon. Në v. 19b imazhi është i paqartë, por veprimi është një shprehje e krenarisë. 18,1 Përsëri ndjek është folja e cila tashmë ka ardhur në 17,9 dhe 19, ndërsa një njeri jo miqësor lidhet me fjalën për veçon në 17,9.

#### 17,24 – 18,8 **Natyrë dhe çmimi i marrëzisë.**

Marrëzia është e spikatur në këtë grup thëniesh. Është i çuditshëm në interes të saj (17,24), ka vështirësi në mbajtjen gojën mbyllur (17,27-28; krh. 18,8), duke këmbëngulur për të marrë vendime më vete (18,1) dhe preferon të flasë ndaj të dëgjuarit (18,2). Kështu sjell shqetësime për familjen (17,25), humbje për njerëzit e tjerë të prekur nga vendimet (18,1) dhe dhimbje për individin (18,6-7).



Nga ana tjetër, ka kontekste në të cilat një person duhet të flasë dhe të provokojë konflikt nëse është e nevojshme (17,26; 18,5).

**Shënime.** 18,4 Ndërsa 18,4a dhe 20,5a mund të nënkuptojnë se qeniet njerëzore kanë burimet e tyre të brendshme të mençurisë, kjo nuk thuhet diku tjetër në Fjalët e Urta. Prandaj Niv, por merr një kontrast midis evazivitetit njerëzor dhe qartësisë së gaztë të mençurisë.

18,9-21 **Çështjet e forcës dhe fuqisë.**

Kjo pjesë flet për forcën e një qyteti të fortifikuar dhe për dy gjëra që kanë forcë paralele. Njëra është pasuria (11; v. 16 shënon një aspekt tjetër të fuqisë së pasurisë në raport me të mëdhenjtë). Por v. 10 tashmë ka pohuar se Zoti mbron të drejtin, duke e cilësuar komentën mbi forcën (e supozuar) të pathyeshme të pasurisë. Ai gjithashtu mbështet një kuptim të ndryshëm të krenarisë, nderit dhe përlësisë (12). Vs 13 dhe 15 lidhen me atë vlerësim të krenarisë dhe v. 9 lë të kuptohet për një formë tjetër të forcës së ushtruar edhe nga joaktiviteti.

Shpirti njerëzor mund të mbajë vetveten, por jo përgjithmonë (14). Forca mbrojtëse e Zotit jep një përgjigje. Gjëja e dytë që është aq e fortë sa një qytet i fortifikuar është ndjenja e dëmtimit personal që ndonjëherë mund të vijë midis vëllezërve (19). V. 18 ofron një këshillë tokësore për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve të tilla midis kundërshtarëve të fortë. 16,33 është e vetmja referencë tjetër për hedhjen e shortit në Fjalët e Urta kështu që v. 18 mund të marrë gjithashtu si të mirëqenë se Zoti është sovran kur hidhet shorti.

18,22 – 19,10 **Varfëria.**

Varfëria është padyshim një gjë e keqe; do të thotë, për shembull, se ju gjithmonë jeni duke kërkuar lëmoshë (18,23). Kjo bën që edhe familja juaj t'ju largojë larg (19,7). Sigurisht që zvogëlon numrin e njerëzve që kërkojnë shoqërinë tuaj (19,4, 6-7). Në këtë kontekst, 19,5 mbase nënkupton që i bën gjykatat të mos dëshirojnë t'ju trajtojnë me drejtësi, por premtion që dëshmitarët e rremë do të ndëshkohen (krh. 19,9).

Çfarë tjetër mund të thuhet për të inkurajuar të varfrit? Atyre u janë dhënë disa fakte për t'u mbajtur në mend. Së pari, se njeriu i varfër që lyp mëshirë (18,23) është tashmë objekt i hirit të Zotit përmes dhuratës së Zotit për gruan e tij (18,22). Së dyti, ai mik i ngushtë mund të jetë më i mirë se shumë të njohur dhe më besnik se anëtari më i ngushtë i familjes suaj (18,24). Së treti, se është më mirë të jesh i varfër dhe i sinqertë sesa një budalla i devijuar ose aktivist që fajëson Zotin për problemet e veta të shkaktuara nga vetja (19,1-3), dhe për të cilin varfëria në të vërtetë është e përshtatshme (19,10). Së katërti, që në kërkimin e mençurisë ju jeni shoku juaj më i mirë (19,8). Kur personi i varfër merr hirin njerëzor, Zoti e di dhe do ta shpërblejë atë (19,17). Kështu që njerëzit inkurajohen të tregojnë një hir të tillë (fjala "hir" qëndron prapa shprehjes "është e mirë" në 19,17). Një person i varfër zakonisht preferohet nga një gënjeshtar, sepse "dashuria besnike është ajo që njerëzit kërkojnë tek një person" (19,22).

**Shënime.** 24 Shoqërues është fjala e përkthyer me miqtë në 19,4, 6-7. Miku në 18,24 është një fjalë më e fortë e formuar nga fjala për "dashuri" (krh. 19,8). Vëllai është fjala e përkthyer të afërm në 19,7.

19,11-19; 20,2-3 **Konflikti.**

Seksioni merr tema nga 16,31 – 18,1. Kombinimi i fuqisë dhe zemërimit është padyshim një i frikshëm (19,12; krh. 20,2). Grindja në shtëpi mund të zbavisë të huajin, por gjithashtu ndihet vdekjeprurëse (19,13) dhe lavdia e vërtetë qëndron në të qenit në gjendje të shmangni grindjet (20,3). Kështu mençuria qëndron në të qenit në gjendje të "zgjasësh zemërimin tënd" – kuptimi i drejtpërdrejtë i durimit (19,11); dhe dhuntia e Zotit qëndron në mos përfshirjen në atë lloj grindjeje në shtëpi (19,14).

Personi me temperament të nxehtë mund të jetë i pandreqshëm dhe i prirë për katastrofë (19,19). Por kjo nuk është arsye për të neglizhuar thëniet e gjërave të vështira brenda familjes, që do të thotë të lëmë dikë në rrugën e vdekjes (19,18). Përtacia në vetvete mund të shkaktojë gjumë të ngjashëm me vdekjen dhe uri (19,15); injorimi i mençurisë rrezikon vetë vdekjen (19,16).

#### 19,20 – 20,5 **Dituria.**

19,20 komente mbi përfitimet dhe rreziqet e mençurisë dhe marrëzisë (krh. v. 25, 27 me v. 26, 29). Këto ilustrohen nga disa portrete të mençurisë. Është e papajtueshme me pëlqimin për një pije (20,1); aq shumë për dashurinë për alkoolin që shpesh karakterizon komunitetet akademike! Ilustrohet nga pasiviteti i përtacit, objekt i disa prej portreteve më të zgjedhura të Proverbave (shih më 24,30-34). Mençuria i mundëson dikujt që të zhysë thellësinë e fshehur dhe ndoshta mashtruese të zemrës njerëzore (20,5; shih më 18,4).

Atëherë na kujtohet se përfshirja e Zotit në punët njerëzore do të thotë që thjesht mençuria njerëzore nuk e ka gjithmonë fjalën e fundit dhe se nderimi për Zotin është po aq i rëndësishëm për një jetë të suksesshme sa zbatimi intelektual (19,21, 23). Marrëdhëniet njerëzore kanë gjithashtu rëndësi (19,22), ashtu si edhe drejtësia (19,28, ku referenca për tallje lidhet me komentet mbi budallain si tallës në v. 25, 29).

**Shënim.** 17, 22 Shih në 18,22 – 19,10. 20,2-3 Shih më 19,11-19.

#### 20,5-19 **Paraqitjet dhe e vërteta.**

Drejtësia mund të përcaktohet si një jetë me integritet personal (7), por është vërtet e vështirë të gjesh një shembull (6, 9). Hapja nuk është e zakonshme (5), siç ilustron jeta e biznesit (14), dhe shmangia njerëzore është e vështirë të depërtohet (15).

V. 5 tregon mençurinë si çelësin për të depërtuar në këtë evazivitet. Në një mënyrë më poshtë-në-tokë v. 8 pikë për autoritetin e ushtruar me sy hapur. V. 11 nënkupton që veprimet duhet të merren si një e dhënë për personin real. V. 12 i sheh sytë e hapur si dhuratë e Zotit, ndërsa v. 10 shton paralajmërimin e neveritjes së Zotit për hile në tregti.

Vs 16-19 lidhen së bashku pasi v. 16, 17 dhe 19 përdorin të njëjtën folje në tre mënyra të ndryshme, për të thënë vendos siguri, shije të ëmbël dhe "përzierje me" (shmangë); v. 19 gjithashtu funksionon si një kualifikim në v. 18. Vargjet lidhin temën e kësaj pjese përmes v. 17 me komentin e saj mbi mashtrimin.

**Shënim.** 13 „Qëndro zgjuar“ është fjalë për fjalë 'hap sytë', lidhja e vargut me kontekstin (shih v. 8, 12).

#### 20,20 – 21,4 **Sovraniteti i Zotit dhe autoriteti njerëzor.**

Seksioni përfshin referime të mëtejshme ndaj Zotit. Ne duhet t'i besojmë Zotit kur na bëhet padrejtësi (20,22). Në atë situatë mund të sigurohemi për shqetësimin e Zotit për ndershmëri dhe drejtësi (20,23; 21,3), për drejtimin e Zotit për të fuqishmit (20,24, nuk është fjala e zakonshme për "njeri" këtu), për Kuptimi i Zotit për mënyrën se si "punojnë" qeniet njerëzore (20,27), dhe të përfundimit të vlerësimit të Zotit (21,2). 20,25 zgjedh një shembull kur njerëzit mund të mos e kuptojnë as veten e tyre.

Mbreti ka përgjegjësi për "mposhtjen e të ligut" (20,26) dhe lloji i tij i veprimit ndëshkues ka një rol në pastrimin e qenies së brendshme edhe të njerëzve të tjerë (20,30). Por sovraniteti i Zotit në lidhje me mbretin (shih 21,1) sugjeron një kualifikim për të dyja këto thënie, është vetëm Zoti që mund të shohë në qenien e brendshme (20,27). Një koment tjetër për thënien e parë është se mbreti duhet të përqendrohet në pozitivet, në atë që ndërton fronin, jo vetëm në veprimet ndëshkuese në lidhje me gjërat që kanë shkuar keq (20,28).

Të rinjtë dhe të moshuarit kanë lavditë e tyre, forcën fizike dhe autoritetin e përvojës (20,29). E para nuk duhet të përçmojë ose mashtrtojë të dytën (20,20-21, mallkimet dhe të bekuarat janë fjalët e para dhe të fundit të dy vargjeve).

#### 21,2-29 **Drejtësia dhe ligësia.**

Kah fundi i Pr. 10 – 22 shfaqet një tufë tjetër fjalësh mbi drejtësinë dhe ligësinë, paralele me atë afër fillimit të këtyre kapitujve. Pas dy komenteve nga këndi i Zotit (2-3), ligësia përqendrohet. Ligësia e bën krenarinë dritën e saj udhëheqëse (4), shprehet në dhunë dhe shtrembërim (7-8), është pa hir dhe dëshiron shkatërrimin e të tjerëve (10; e keqja është fjala e përkthyer shkatërrim në v. 12), është krenare dhe arrogante (24), fetar por hipokrit (27), dhe me fytyrë të guximshme por jo reflektuese (29).

Dëshira është një temë që shfaqet diku tjetër, veçanërisht si dëshira për të qenë i pasur, e cila mund të ndiqet në mënyra të drejta ose të gabuara, të mençura ose budallaqe (5-6, 13, 17, 20, 25-26), por rreth së cilës fuqi gjithashtu duhet të jemi realistë (14).

Ligësia gjen realizimin e saj natyror. Të dhunshmit tërhiqen me dhunë (7). I Drejti ndërmerr veprime kundër njerëzve karakteri i të cilëve është i kundërt me të tijin (12). Të pamëshirshmit nuk gjejnë mëshirë (13). Ata që gabojnë humbasin përfundimisht (16). Kur kjo të ndodhë, është sikur ata të zënë vendin e të drejtëve që ishin në rrezik prej tyre (18, një version më i mprehtë i pikës së thënë në 11,8. Njerëzit që vendosin besimin e tyre në një vend budalla janë të ekspozuar nga të mençurit (22). Dëshmitari që kërcënon jetën e dikujt me gënjeshtëri e tij, humbet jetën e tij (28).

Ka disa komente pozitive të mrekullueshme për drejtësinë. Zoti quhet në mënyrë unike i Drejti (12), i cili hedh një dritë të re mbi fjalën drejtësi në Pr. 10 – 22 si një e tërë, gjithçka që thotë për këtë temë buron nga natyra e Zotit. Ekziston gëzimi i drejtësisë (15), një shembull i mënyrës në të cilën gjykimi i Zotit – siç jepet zakonisht kjo shprehje – është një lajm i mirë në DhV. Ajo shënon mbretërimin e drejtë të Zotit (dhe kontrast v. 17, ku kënaqësia është fjala gëzim i përkthyer më parë). Drejtësia, besnikëria, jeta dhe nderi bashkohen së bashku (21).

**Shënim.** 9, 19 Shih në 16,31 – 18,1.

### 21,30 – 22,16 **Ditura, pasuria dhe Zoti.**

Thëniet e fundit në Pr. 10,1 – 22,16 përziejnë thëniet tipike të mençurisë me një numër të habitshëm të thënieve që sjellin Zotin në ekuacion. Kështu ata pohojnë rëndësinë e mençurisë dhe përpjekjes njerëzore (22,3, 6, 10, 15; thënie tipike të mençurisë në 22,5, 8, 11, 13, 14), por gjithashtu deklarojnë se këto nuk nënkuptojnë asgjë të pavarur nga vullneti i Zotit (21, 30-31) dhe madje kërkojnë përfshirjen e Zotit nëse parimet e tyre duhen përmbushur (22,12). Ata janë realistë në lidhje me pasurinë dhe varfërinë (22,7), por e kualifikojnë që jo vetëm nga konsideratat njerëzore (22,1, 9 – bekuar është që njerëzit flasin mirë për të), por gjithashtu duke vërejtur se çfarë kanë të përbashkët të pasurit dhe të varfrit në Zot (22,2) dhe duke pohuar se qëndrimet ndaj Zotit janë të një rëndësie kyçe për çështjet e pasurisë dhe varfërisë (22,4). Me të vërtetë nderimi për Zotin është themeli i mençurisë.

### 22,17 – 31,31 **Pesë koleksione të tjera**

E treta e fundit e Proverbave përfshin pesë koleksione të mëtejshme të veçanta të materialit të mençurisë të llojeve të ndryshme, dy koleksione të thënieve të të mençurve (22,17 – 24,22 dhe 24,23-34), një koleksion i ngjashëm 'kopjuar nga burrat e Hizkijahut (Ezekisë) '(25 – 29), dhe fjalët e Agurit (30) dhe të Mbretit Lemuel (31).

### 22, 17 – 24,22 **Tridhjetë thënie të mençura**

Mësimi mbi këto dy kapituj kthehet në theksimin e k. 1-9 në nxitjen e lexuesit të adoptojë ose shmangë lloje të caktuara të sjelljes. Thëniet për jetën që janë të zakonshme në 10,1 – 22,16 nuk shfaqen më, dhe shumica e njësive të mendimit zgjasin disa vargje sesa vetëm një. Forma e zgjeruar e mësimdhënies jep hapësirë për koment se pse dëgjuesi duhet të bindet. Një përkthim me lehtësi lë një ndërprerje paragrafi pas secilës prej 'tridhjetë thënieve '(22,20), kështu që është e mundur të shihet se si ato ndahen.

Tridhjetë thëniet janë të lidhura ngushtë me një vepër egjiptiane me tridhjetë kapituj, *Mësimi i Amenemopës*. Kjo vepër duket se daton nga disa kohë para Solomonit dhe zakonisht llogaritet që Proverbat varen nga Amenemope sesa anasjelltas. Hapja për të mësuar nga mençuria e popujve të tjerë pasqyron bindien teologjike se Zoti i Izraelit është Zot i të gjitha kombeve dhe i të gjithë jetës. Prandaj nuk është për t'u habitur kur popujt e tjerë perceptojnë të vërtetën për jetën nga të cilat njerëzit e Zotit gjithashtu mund të përfitojnë. Tridhjetë thëniet na inkurajojnë të përdorim arsyen tonë të shëndoshë në shërbimin tonë ndaj Zotit. Shërbimi i Zotit nuk kërkon gjithmonë "një fjalë nga Zoti" në mënyrë që ne të shohim se çfarë duhet të bëjmë!

*Mësimi i Amenemopës* u krijua për të ofruar këshilla për njerëzit e përfshirë në shërbimin publik. Të tridhjetë thëniet kanë shumë për t'u thënë edhe njerëzve të tillë.

Së pari, njerëzit e tillë duhet të marrin vesh nga njohuritë e mençurisë (22,17-21, ku japin përgjigje të shëndosha për atë që të dërgoi pasqyron punën e tyre si ndërmmjetës; 23,12, 13-16, 22-25; 24,3; 7, 13-14). Ata kanë nevojë për të shmangur humbjen e kohës për budallenjtë që nuk do t'i marrin vëmendien e tyre (23,9).

Ata duhet të shënojnë shembuj të mirë (22,29) dhe të shmangin ndikimet e gabuara – për shembull, njerëzit që mund t'u japin atyre një shembull të kokës së nxehtë sesa ftohtësisë, një shqetësim i rëndësishëm i mençurisë egjiptiane (22,24-25), ose njerëzve të prirur të rebelim (24,21-22).

Së dyti, ashtu si njerëzit e zakonshëm që mësojnë nga njohuritë e të mençurve, ata duhet të kujtojnë përfshirjen e Zotit në jetën dhe punën e tyre dhe të presin të shohin rezultate nga kjo (22,19, 23; 23,11, 17; 24,12, 18, 21)

Së treti, ata duhet të kujtojnë kërkesat morale të punës së tyre dhe sa lehtë mund të abuzohet me pushtetin (22,22-23, 28; 23,10-11; 24,8-9, 15-16). Por ata gjithashtu duhet të jenë të kujdesshëm ndaj rrezikut të kundërt, duke qenë indulgjent pa mend për njerëzit në vështirësi financiare (22,26-27). Ata kurrë nuk mund të thonë: 'A jam unë roja i vëllait tim?' (24,11-12), dhe përgjegjësia e tyre shtrihet në mendimet e tyre dhe jo vetëm në fjalët dhe veprimet e tyre (24,17).

Së katërti, ata duhet të kujtojnë rrezikun e vetë-kënaqësisë. Kjo mund t'i bëjë ata të harrojnë çështjet reale për të cilat shqetësohen dhe pozicionin e tyre, të harrojnë kalueshmërinë e pasurisë dhe të marrin miqësinë e dikujt me vlerën e saj nominale kur ata duhet të pyesin pse personi është kaq bujar (23,1-9 – ideja në v. 9 është se biseda e bukur do të rrinë në fytyrën e tyre kur të zbardhë e vërteta). Mund t'i bëjë ata të kenë zili ose shqetësim për suksesin kalimtar të keqbërësve (23,17-18; 24,1-2, 19-20). Kjo mund t'i bëjë ata të harrojnë se sa mund të harxhohen në vetëvendosje dhe sa të sëmure mund t'i bëjë kjo (23,19-21, të cilat tregojnë për marrëdhëniet e kënaqjes me veten dhe përtacisë, një nga temat e preferuara të mençurisë; 23,29-35, ku miniera ime është verë e përzier me substanca të tilla si mjalti, ekuivalenti i koktejeve tona). Kjo mund t'i bëjë ata t'i nënshtrohen tundimit të seksit jashtë martesë (23,26-28). Përballja e presionit do të zbulojë se nga ato janë bërë në të vërtetë (24,10).

#### 24,23-34 **Thënie të tjera të mençura**

Këto formojnë një koleksion të përzier të shtuar në tridhjetë thëniet. Ato përfshijnë dy komente të shkurtra për vlerësimin tonë për dikë që do të flasë drejt (kuptimi i drejtpërdrejtë i fjalës së përkthyer i singertë në v. 26) dhe për nevojën për të pasur mjaft për të ngrënë para se të kënaqemi me "ndërtimin e një shtëpie" (27). Kjo e fundit mund të nënkuptohet mjaft fjalë për fjalë, por e njëjta frazë mund t'i referohet krijimit të një familjeje; natyra e një proverbi si kjo është të jetë e hapur për një numër aplikimesh.

Dy thënie më të gjata përfshijnë sjelljen në gjykatë nga ana e gjykatësve (jo një profesion por një detyrë e ndërmarrë nga anëtarët e vjetër të një komuniteti) (23-25) dhe nga ana e dëshmitarëve (28-29 këto dy vargje duket se i përkasin së bashku dhe kështu secila na ndihmon të shohim kuptimin e tjetrit).

Më e gjata e thënieve është një nga figurat e bukura të Fjalëve të urta të një prej personazheve të saj të preferuar (ose më saktë më pak të preferuar), përtacit (30-34). Ai është i pabesueshëm (10,26; 18,9), i paplotësuar (13,4; 21,25), i rrethuar nga problemet (15,19), i uritur (19,15; 20,4), plot justifikime (22, 13; 26,13), duke mos mbaruar kurrë asgjë (12,27; 19,24; 26,15), të varfëruar (12,24) dhe të pandreqshme (26,14, 16). 6,6-11; 19,24 dhe 26,13-16 janë figura më tej të paharrueshme. Kontrastoni personin që punon shumë (12,24, 27; 13,4; 16,26;

21,5). Puna e palodhur është një virtyt i mençurisë, i domosdoshëm për të fituar mençuri dhe për sukses në jetë; kështu përtacia është e kundërta.

25,1 – 29,27 **Thënie të transkriptuara në oborrin e Hizkijahut** (Ezekisë).

K. Paralelet 25 – 29 10,1 – 22,16 në atë që shumica e tij përbëjnë thënie me një rresht, dhe disa pjesë të tij i rregullojnë thëniet në bazë të lidhjeve verbale, veçanërisht në k. 25 – p.sh. 7 në v. 8 dhe 9-dhe dëgjon dhe dëgjon '(e njëjta folje hebraike) në v. 10 dhe 12. Në k. 25 thëniet vijnë në çifte, ndërsa në k. 26 ata janë mbledhur në grupe më të mëdha. Ndonjëherë lidhja qëndron në formën e thënies – p.sh. 25,13 dhe 14 janë të dy krahasimet e motit.

Ekziston një kënaqësi e madhe për metaforën dhe përngjasimin e gjallë në gjysmën e parë të këtij koleksioni. Ato janë më të mprehta sesa nënkupton përkthimi, sepse fjalët "si" dhe "është", ose "si" dhe "kështu", zakonisht nuk shprehen (ato paraqiten në 25,13; 26,1, 2, 8, 18; 27,8, por jo diku tjetër). Kështu 25,14 thjesht thotë: Re dhe erë pa shi; një njeri që mburret me dhurata që nuk i jep '. Rezultati është që të kërkojmë nga dëgjuesit e thënies që të përpunojnë kuptimin e saj; nuk u dorëzohet në një pjtë.

25,1 Hyrje. Në dritën e sfondit egjiptian të tridhjetë thënieve, është interesante që kjo përmbledhje tjetër thuhet të jetë redaktuar në kohën e mbretit Hizkija, periudhë gjatë së cilës Juda kishte kontakte më të ngushta me Egjiptin. Është 30-31 paralajmëron Judën kundër mençurisë njerëzore për të supozuar se Egjipti është aleati i saj më i mirë dhe duke mos marrë parasysh Zotin. Në ruajtjen e materialit në Pr. 25 – 29, mësuesit e kohës së Hizkijahut i inkurajuan njerëzit të kishin një vështrim pozitiv të mençurisë njerëzore, por edhe ata – si hartuesit e kapitujve të mëparshëm – i paralajmërojnë njerëzit të mos e lënë Perëndinë jashtë llogarisë.

25,2-7 **Mbretërimi**.

Në dritën e origjinës së sjellshme të këtij koleksioni, pritet që thëniet e tij të para – tre palë – të kenë të bëjnë me mbretin. Punët e Zotit përfshijnë mister; k. 30 do ta çojë këtë pikë më tej. Kjo njohje është e rëndësishme, pasi shpesh fjalët e Urta nënkuptojnë se teologjia është shumë e thjeshtë. Proverbat nuk e mbajnë këtë pikëpamje. Përkundrazi, çështjet e kësaj bote me të cilat mbreti merret janë ato mbi të cilat ai tregon zotërim të plotë (2). Nga ana tjetër, vetë mendja e mbretit është si e Zotit (3). Duhet të jetë, nëse do të jetë në përputhje me kërkesat që i bëhen, dhe mbreti këshillohet të fshehtë disa nga ndienjat dhe politikatat e tij nëse do të ruajë autoritetin dhe respektin.

Kështu i lajkatur, ai përballet me një sfidë në përdorimin e autoritetit të tij (4-5), ndërsa gjykatës së tij i janë dhënë disa këshilla në lidhje me sjelljen e tyre në lidhje me të (6-7 – për të cilën Lk. 14,7-11 duket se i detyrohet diçkaje).

25,8-28 **Konflikti**.

Ashtu si pjesët e k. 10 – 22, tema kryesore e thënieve në këtë pjesë është natyra e konfliktit dhe mënyra për ta shmangur ose zgjidhur atë. Së pari, mos u nxito në konflikt publik, i sigurt se e drejta është në anën tënde, as nëse e bën atë çështje private, zbulo të gjitha burimet e tua. Sido që të jetë mund të përfundoni të poshtëruar (8-10). Mos e humb vetëkontrollin tënd, ose mund të

zbulosh se ke humbur gjithçka (28). Mos u largo nga të folurit e së vërtetës në dashuri dhe t'i rezistosh së keqes (krh. V. 26 – por vargu vjen këtu për shkak të imazhit që bie në kontrast me atë në v. 25) por ki kujdes se si e bën atë (11- 12; v. 11 ka të njëjtën formë si krahasimet e tjera, kështu që një përkthim jep: "Ashtu si mollët prej ari të veshura me argjend është një fjalë që thuhet me vend").

Tani u drejtohem marrëdhënieve me eprorët e dikujt. Nëse ata janë të lodhur dhe potencialisht armiqësorë, besueshmëria do t'i freskojë ata dhe kështu do të jetë një favor ndaj vetvetes (13; krahasimi me v. 25 sugjeron se referenca është për ujë të ftohtë nga burimet e ushqyera nga dëbora e Malit Hermon edhe në verë, jo për në rënia aktuale e borës në verë). Kur dikush duhet të mos pajtohet me eprorët e tij, kujdesi në fjalët që përdor është i një rëndësie thelbësore. Fjalët e duhura mund të thyejnë shtyllën kurrizore të rezistencës së tyre (15).

Edhe kur nuk është nën presion, harmonia fqinjësore duhet të mbrohet. Mos e tejkaloni mirëpritjen tuaj, prandaj (16-17; imazhi nga v. 16a rishfaqet në v. 27), mos thoni gënjeshtër ose mos tradhtoni besime (18-19, 23) dhe mos (rastësisht?) shtoni vuajtjet e fqinjit tuaj nga pandjeshmëria juaj (20). Dikush mund të lidhë me këtë kujtesën për të mos u premtuar njerëzve më shumë sesa mund të jepni (14).

Fqinjët mund të ndahen në miq dhe armiq, dhe armiku i dikujt (21-22) ka të ngjarë të jetë edhe fqinji i tij. Urdhri për të dashur të afërmin (Lv. 19,18) siç duket ka armiq po aq sa miqtë në mendje; Kështu, urdhri i Jezusit për të dashur armiqtë e bën vetëm më të qartë. I njëjti parim lidhet me shqetësimin për të fituar fqinjin e tij armiqësor ndaj pendimit (22a u referohet shenjave të pendimit, siç duket figurative). Duke ofruar këshilla për rivendosjen e harmonisë në komunitet, megjithatë, mësuesit këtu u drejtohen instinkteve më egoiste. Çështja e tyre është se të duash armikun / fqinjin tonë mund të jetë mënyra më e mirë për të arritur dëshirën tonë për t'i dhënë fund armiqësisë së personit tjetër, si dhe për të adoptuar një politikë që Zoti miraton. Pali pohon afrimin e tyre (Rom. 12,20).

Konflikti në shtëpi mund të jetë më i dhimbshmi dhe më i pazgjidhshmi (24).

**Shënim.** 23 Në Izrael shiu nuk vjen nga veriu por nga Mesdheu, perëndimi (krh. Lk. 12,54). Ndoshta fjala e urtë e ka zanafillën atje ku shiu erdhi nga veriu; mund të jetë një tregues tjetër i ndikimit egjiptian në Fjalët e urta.

#### 26,1-12 **Budallai.**

Ka pak përkufizim të marrëzisë këtu, por ilustrim të gjallë të tij. Budallenjtë në teori mund ta vlerësojnë mençurinë, mbase mund ta mësojnë atë me gojë, por ata nuk dinë ta përdorin atë (7). Ata janë si studentë që kanë grumbulluar njohuri, por nuk kanë fituar aftësinë për ta zbatuar atë, si dikush që ka një armë të rrezikshme por nuk di se si ta përdorë atë (9 – përveç nëse pika e këtij vargu është se ata kanë fituar njohuritë e tyre vetëm rastësisht) As ata nuk mund të përfitojnë nga gabimet e tyre (11).

Sipas përkufizimit, budallenjtë nuk do të mësojnë nga këto thënie. Cilët janë të mençurit të mësojmë prej tyre? Ata duhet të regjistrojnë se për të nderuar budallenjtë nuk është në vend qesharake (1, 8 – një gur vendoset në një hobe në

mënyrë që të projektohet, të mos mbahet atje). Ata duhet të përdorin metodën e trajnimit të përshtatshme për budallenjtë (3). Ata duhet të shmangin përdorimin e budallenjve nëse duan të arrijnë diçka të arritur (6, 10; v. 10 nënkupton që diçka do të arrihet, por nuk ka asnjë mënyrë për të ditur se çfarë do të jetë). Ata duhet të shmangin fantazinë e tyre më të lartë se budallenjtë, gjë që mund të provojë se nuk janë (12, thumbimi në bisht të kësaj pjese).

Vs 4-5 ofrojnë këshilla të habitshme të kundërta në lidhje me mënyrën se si dikush u përgjigjet pyetjeve të marra të një budallai. Varet nëse dikush e merr seriozisht pyetjen e budallait, apo e hedh poshtë atë dhe kështu sillet ashtu siç bën budallai me çështjet. Jeta është komplekse dhe e njëjta përgjigje e lehtë nuk është e zbatueshme për çdo situatë. Personi i mençur është ai që mund të shohë se cila pjesë e mençurisë zbatohet në çdo rrethanë.

**Shënime.** 2 Ky varg vjen këtu jo sepse vazhdon temën, por sepse forma e tij e lidh atë me v. 1, të dyja janë krahasime nga natyra dhe në të dy fjalët aktuale "si" dhe "kështu" janë të pranishme në tekst, siç nuk është zakonisht rasti në krahasimet në këto kapituj. Meqenëse fjalët mund të jenë shumë të fuqishme, veçanërisht lutjet ose deklaratat e bekimit dhe mallkimit, dikush mund të ketë frikë se një mallkim do të përmbushet në mënyrë të pashmangshme; kjo thënie premtion se nuk është kështu.

#### 26,13-16 **Përtacia.**

Katër karikatura të njerëzve dembelë me arsyetimet e tyre të pafalshme, ngurtësinë e tyre (një mentesha ka për qëllim të vazhdojë të kthehet, por asnjëherë të mos lëvizë, një burrë nuk është!), Plogështia e tyre dhe vetëmashtrimi i tyre monumental. (Shih më 24,30-34.)

#### 26,17 – 27,22 **Miqësi.**

Subjekti i 26,17-22 është grindja (shih v. 17, 20-21). Ato mund të vijnë nga një defekt karakteri, një gjendje grindjeje (21), por një shkak i veçantë është marrëzia e cila e merr një shaka shumë larg (18-19). Një mënyrë për t'i ndaluar ata është që të ndalojnë fjalimet me qëllim të keq (20), megjithëse kjo është më lehtë të thuhet sesa të bëhet (22). Është më mirë të mos përpiqesh të zgjidhësh grindien e dikujt tjetër (17).

Tema e lidhur me 26,23-28 është mashtrimi në marrëdhëniet personale (shih v. 24, 26, 28). Ky është një paralajmërim kundër hendekut që mund të ekzistojë të jetë midis fjalëve miqësore dhe mendjes pas tyre. Të mençurit gjithmonë mbajnë në pjesën e pasme të mendjes së tyre mundësinë që ka më shumë sesa plotëson veshin për ato që thotë dikush dhe ata mësojnë të njohin personin mashtrues (23-26a). Thëniet premtojnë se mashtruesi do ta paguajë atë në çnderim publik dhe dhimbje personale (26b-28).

27,1-22 përfshin thënie individuale që lidhen gjerësisht me marrëdhëniet e mira. Në fillim, v. 1-2 paralajmërojnë për dy forma të mburrjes (lavdërimi është e njëjta fjalë me mburrjen); në këtë kontekst, stresi është i dyti me implikimet e tij për marrëdhëniet (shih gjithashtu v. 21 dhe 18 për një koment praktik për të fituar një reputacion). Thëniet vazhdojnë të paralajmërojnë për shqetësimin e shkaktuar nga marrëzia (3; krh. V. 11-12, 22), për fuqinë e xhelozisë që madje



tejkalon atë të zemërimit të furishëm (4), dhe më vonë për shkatërrueshmerinë e lakmisë (20)

Thëniet kthehen në miqësi dhe fillojnë negativisht, por ato pohojnë vlerën pozitive të një qortimi të ndershëm nga një mik, përkundrajt një dashurie që fshihet vetë dhe nuk thotë gjënë e vështirë (5) ose një armiqësi që fshihet në dashurinë e dukshme (6) Në kontekstin e v. 9, i cili flet për ëmbëlsinë e miqësisë, v. 7 flet për atë se sa lehtë mund të lënë pa mashtrim pa miq miqësinë e shtirur siç është përshkruar në v. 6a. Miqësia mund të jetë e pakëndshme nga ana krijuese (17, ku një tjetër është fjalë për fjalë "fqinji i dikujt"), dhe ndoshta në v. 19, ku ideja mund të jetë që ne të zbulojmë veten duke njohur dikë tjetër. V, 15-16 gjithashtu i përkasin kontekstit të v. 9, sepse parfumi i v. 9 është vaji i v. 16. Zgjerimi në v. 16 i ndienjës së njohur të shprehur në v. 15 bën kështu një pikë prekëse, dashuria është si parfumi dhe kur dashuria humbet parfumi nuk mund të rimerret.

Më pozitivisht, ëmbëlsia dhe gëzimi i miqësisë qëndrojnë në këshillat pozitive që mund të sjellë, duke na shpëtuar nga pajisjet tona (9) dhe në mënyrën se si ne mbështetemi te miqtë tanë gjatë një krize sesa të duhet të kalojmë milje për të marrë mbështetja e anëtarëve të familjes sonë (10) – edhe pse më mirë të mos jemi larguar në radhë të parë (8). Miqësia duhet të ruhet (14); të bësh një shfaqje të saj mund të jetë joproductive!

Fqinjësia është një temë e përsëritur te Proverbat. Ka potencial të madh për shëndetin e komunitetit, veçanërisht kur individët janë në nevojë (14,21; 27,10) – megjithëse mund të bëjë edhe dëm (shih 16,29; 25,18; 29,5). Prandaj, duhet të jemi të kujdesshëm ndaj veprimeve që mund të shkatërrojnë fqinjësinë, duke i vendosur interesat e veta në radhë të parë sesa të bëjnë mirë ose të paguajnë detyrime (3,27, 28; krh. 14,20; 21,10), duke mos marrë masa në rast i një gabimi real financiar (6,1-5),

luftoni për përfitime afatshkurtra (3,30-31), përplaseni me gruan e një fqinji (6,29), shkatërroni fqinjët me fjalë (11,9), poshtëroni ata në publik (11,12), vendosni siguri për ata pa mend (17,18), duke gënjyer rreth tyre në gjykatë (24,28), duke qenë shumë të shpejtë për të shkuar në gjyq (25,8), duke u thënë atyre thashethemet rreth tyre (25,9-10); ose – më me humor – duke e pritur mirëpritjen e tyre të dhënë (25,17), duke luajtur shaka praktike me ta (26,18-19) ose duke qenë shumë të gëzuar me ta shumë herët në mëngjes (27,14).

**Shënime.** 27,13 Për përmbajtjen, shih në 6,1-5. Por këtu lidhjet e thënieve me v. 2 (ku një tjetër dhe dikush tjetër janë fjalët e përkthyer një i huaj dhe i paqartë në v. 13); paralajmëron që të mos jemi shumë sylesh në lidhje me njerëzit fjalët e të cilëve (v 2) na kishin inkurajuar të besonim.

### 27,23-27 Ruajtja e aseteve afatgjata.

Ka pasuri që duken shumë tërheqëse por mund të mos zgjasin (24). Prandaj është e rëndësishme të mbrohen më shumë pasuri afatgjata si tufat të cilat mund t'ju sigurojnë veshje, kapital dhe ushqim (26-27), duke u kujdesur për gjendjen e tyre (23) dhe duke punuar programin e duhur të prodhimeve për ushqimin e tyre. (25) – me kohën e duhur një fermer mund të marrë dy të korra në një vit.

### 28,1-18 Drejtësia, mençuria dhe feja.

Ne kemi vërejtur se pjesët e mëparshme në kk. 25-27 përmbajnë figura të gjalla stilolapsi. Ata kanë bërë pak referenca për drejtësinë dhe ligësinë, ose për Perëndinë. Në k. 28-29 ekuilibri përmbysset dhe çështjet e moralit dhe teologjisë kthehen. Ka shumë referime ndaj Zotit (5), drejtësisë (8), ligësisë (10), gabimit / mëkatit (5), drejtësisë (3), së keqes në kuptimin moral (2), integritetit / fajësisë (2), perversitetit (2), drejtësia (3) dhe çështje të tjera të tilla

Kështu, këta kapituj përsërisin bindjet rreth moralit dhe mençurisë që janë shfaqur në pjesët e mëparshme të Proverbave. Drejtësia dhe ligësia marrin shpërblimin e tyre (28,1, 10, 18), dhe edhe kur nuk e bëjnë këtë, e para duhet të preferohet e dyta (6). Dituria është çelësi i stabilitetit të shtetit (2), ndërsa anasjelltas një sundimtar shtypës dështon në detyrën e tij më themelore (3, shiu është krijuar për të inkurajuar të korrat, por mund të bëjë të kundërtën). Tirani është një rrezik i madh për njerëzit si një kafshë e egër e egër (5), dhe në mungesën e aftësisë së tij të shquar është gjithashtu një rrezik për veten e tij (16-17). Kështu, njerëzit e pranojnë se është një lajm i mirë kur të drejtët bëjnë mirë dhe një lajm i keq kur të ligjtë përparojnë (12, krh. 28; 29,2).

Këta kapituj gjithashtu i referohen Torës (ligjit). Në përgjithësi, Tora do të thotë mësimdhënie ose udhëzim; mësimi ose udhëzimi i të mençurit (p.sh. 1,8; 13,14) ose ai i një profeti (p.sh. Is. 8,16). Por në Fu. 28,4, 7, 9; 29,18, në kontekstin e atyre thënieve morale dhe teologjike, izraelitët me siguri do ta kuptonin tokën për t'iu referuar mësimëve të Moisiut.

Në përgjithësi në Fjalët e urta, të kuptuarit janë cilësitë e përditshme personale dhe aftësitë e arsyes së shëndoshë që të mençurit kërkojnë t'i mësojnë (p.sh. 10,13; 19,25) Kjo do të ishte mënyra e natyrshme për të marrë referencat për të kuptuarin dhe njohuritë në 28,2, 11, 16, 22; 29,19). Në 28,5, megjithatë, të kuptuarit është diçka që varet nga kërkimi i Zotit në krahasim me të qenit një person i lig, dhe në v. 7 djali dallues nuk është thjesht ai që i bindet babait të tij, por ai që i bindet Torës (krhs 29,7, ku "nuk kanë një shqetësim të tillë" është fjalë për fjalë "nuk e kuptojnë njohurinë").

Kuptimi fetar dhe moral i njohurive dhe aftësive dalluese në këto vargje gjithashtu i siguron dëgjuesit një kontekst të ri për të kuptuar ato fjalë diku tjetër. Edhe atje ku ata vijnë në atë që shikon në shikim të parë kuptimin e tyre të përditshëm (shih 28,2, 11; 29,19) ata kanë ngjyime shpirtërore dhe morale.

Veçanërisht vlen të përmendet sesi Tora, ligësia, e keqja, drejtësia dhe kërkimi i Zotit bashkohen në 28,4-5 me imazhin e saj se bota morale po kthehet në trazira të rrëmujshme kur njerëzit e injorojnë Torën dhe nuk arrijnë të kërkojnë Zotin. Integriteti / fajësia, perversiteti, Tora dhe zgjuarësia pastaj bashkohen në v. 6-7, ku tema specifike janë zotërimet, pasuritë dhe varfëria v. 6, shpërdorimi i pasurisë në v. 7 dhe grumbullimi i fitimeve të tepërta në v. 8. Tevrati, lutja, ndershmëria dhe pafajësia vijnë së bashku në v. 9-10, dhe mëkati, rrëfimi, mëshira, frika dhe forcimi i zemrës në v. 13-14 (megjithëse nuk ka asnjë referencë aktuale për Zotin atje).

**Shënim.** 17 I torturuar vjen nga e njëjta folje si tiranike në v. 16; sugjeron kështu që torturuesi në kohën e duhur torturohet.

28,19-27 **Lulëzim**. Puna e palodhur është çelësi i lulëzimit (19). Por kërkimi për lulëzim – apo edhe mbijetesë – i cili vepron me egoizëm dhe nuk bën asnjë kompromis është i gabuar, i verbër dhe i kotë (20-24). Si në v. 1-18, një koment nga një perspektivë fetare e hedh këtë mësim të mençur në një kontekst të ri (25), kërkimi për lulëzim është gjithashtu i prirur të ndajë një nga njerëzit e tjerë; dhe pagesa e këtij çmimi është dyfish budallaqe sepse çelësi për të arritur një lulëzim është besimi i tij te Zoti. Njerëzit që besojnë në vetvete në të njëjtën mënyrë janë dyfish budallenj (26). Në mënyrë paradoksale, dhënia është çelësi për të pasur, në më shumë se një kuptim (27). Gabimi / mëkati, besimi, Zoti, marrëzia dhe mençuria në mënyrë të habitshme bashkohen edhe një herë në v. 24-26. Dituria këtu ka ngjyrimë përsëri shpirtërore dhe morale. Mençuria dhe besimi te Zoti vendosen përkrah njëri-tjetrit, të dyja japërkundrazia e besimit te vetja.

### 28,28 – 29,27 **Fuqia dhe drejtësia**.

Edhe një herë shpjegohet natyra dhe fryti i drejtësisë dhe ligësisë, veçanërisht efekti i tyre në jetën e komunitetit dhe udhëheqjen e tij. Është në interesin më të mirë të shoqërisë që të drejtët sesa të pabesët të lulëzojnë dhe të mbajnë pushtetin në komunitet (28,28; 29,2); në të vërtetë është gjithashtu në interesin e të pabesit (1). Që sundimtarët të sundojnë me drejtësi është mjete i stabilitetit të vendit (4) dhe i stabilitetit të sundimit të tyre (14). Ndikimi i njohurive arrogante në komunitet ka të ngjarë të jetë një rritje e tensionit sesa e harmonisë (8-9), dhe sapo një pushtetar dihet se nuk i jep asnjë premium së vërtetës, ai do të zbulojë se vartësit e tij janë mjaft të gatshëm të veprojnë në rrugën e tij (12). Ai duhet të jetë i vetëdijshëm se lartësimi dhe përulësia lehtë mund të përmbysen (23). Sidomos udhëheqësit duhet të shqetësohen për nevojtarët (7). Një drejtësi e tillë është e lidhur me mençurinë dhe sjell gëzim (3, 5, 15), e njeh kuptimin e vetëkontrollit (11), është e përgatitur të disiplinojë (17, 19, 21) dhe urren keqbërjen (27).

Udhëheqësit do të kundërshtojnë ligësinë e cila nuk kujdeset për nevojtarët (7) dhe të dy neveriten dhe sulmojnë në mënyrë aktive njerëzit e drejtë (10, 27), gjë që u jep shfryrje të plotë mendimeve dhe ndjenjave (11, 20, 22) dhe që shpesh maskohet në lajka (5), por paguan çmimin e vet (6, 16, 24).

Ashtu si aspektet e tjera të mençurisë dhe moralit, mençuria dhe morali i udhëheqjes dhe jetës së komunitetit janë vendosur gjithashtu këtu në kontekstin e besimit. Kujtesa që Zoti është krijues i të varfërve dhe shtypësve është siguri për njërin dhe sfidë për tjetrin (13) dhe teologjikisht qëndron në premtimin ndaj mbretit se drejtësia ndaj të varfërve do të kontribuojë në stabilitetin e fronit të tij (14).

Vetë qëndrueshmëria e shoqërisë varet nga hapja ndaj shpalljes dhe reagimi ndaj Torës (18). Zbulesa është një term për mësimet e një profeti mbi vullnetin dhe qëllimin e Zotit (krh. Is. 1,1). Siç duket, atje ku nuk ka zbulesë do të thotë "ku shpallja e Zotit nuk merret parasysh" (ekzistenca e thjeshtë e zbulesës, natyrisht, nuk i ndalon njerëzit të heqin dorë nga përmbajtja, siç tregon shërbesa e profetëve). Kjo thënie, unike në librat e Urtësisë, bashkon Tevratin dhe Profetët si çelësi i bekimit dhe rregullit të komunitetit (në vargun 18b ka

kuptim më të mirë për t'i marrë njerëzit si temë të foljes ashtu siç është në v. 18a – d.m.th. "bekohet kur vazhdon të bëhet Tora").

Ky koment na inkurajon të lexojmë të kuptuarit e v. 19 si një aftësi dalluese shpirtërore (shih më 28,1-18). Mbyllja e vargut tregon se ky dallim shpirtëror nuk është në të vërtetë atje. (Ai nuk do të përgjigjet është fjalë për fjalë "nuk ka përgjigje", kështu që fraza mbyllet v. 18-19 në një mënyrë që ekuilibron se nuk ka asnjë zbulim.) Tundimi është t'i bëjmë njerëzit si pushteti objekt i frikës sonë dhe besimi dhe burimi ynë për të vepruar për drejtësi, por Zoti është objekti i vërtetë i këtyre qëndrimeve dhe burimi përfundimtar i këtij bekimi (26-27).

**Shënime.** 3 Sjell gëzim është një formë e foljes 'gëzohu' e cila u shfaq në v. 2 – e vendosur këtu, thënia sugjeron se si mençuria, si drejtësia, mund të jetë një shkak i gëzimit për njerëzit.

24 Bashkëpunëtori nuk mund të paraqitet dhe të dëshmojë, dhe për këtë arsye mban fajin që i bashkohet veprës penale (krh. Lev. 5,1).

### 30,1-33 **Thëniet e Agurit**

30,1-9 Hyrje. Ne nuk dimë asgjë për Agurin, Jakeh, Ithiel ose Ukal (1), dhe ato mund të jenë me origjinë të huaj (krh. 31,1 dhe komente). Por ky mister vendos tonin e duhur për misterin që Aguri dëshiron të rrëfejë (2-4). Ne kemi vërejtur se shpesh Fjalët e Urta mund të mësojnë përgjithësimet tepër të sigurta mbi mënyrën se si funksionon jeta dhe si funksionon Zoti, ndërsa të dyja janë më misterioze sesa sugjerojnë përgjithësimet. Këtu Proverbat e dinë mirë. V. 2-3 mund të duket se sugjeron që problemi qëndron në mungesën e inteligjencës së Agurit; v. 4 e bën të qartë ironinë e fjalës së tij hyrëse. Ai është thjesht i vetmi që pranon haptas injorancën për shkak të misterit të qenësishëm të gjërave të Zotit.

Megjithatë ka një ironi të mëtejshme; v. 1 tashmë i ka përshkruar thëniet e tij si një orakull, një term standard për një fjalë profetike nga Zoti (krh. p.sh. Is. 13,1; megjithëse diferenca vë në dukje se fjala orakull mund të kuptohet si emri i vendit arab Massa përmendur në Zan. 25,14). Ironia vazhdon në v. 5-6. Megjithëse Aguri ka sugjeruar që as ai dhe as dikush tjetër nuk kanë sjellë njohuri nga qielli në tokë, ai gjithashtu nënkupton që ka fjalë nga Zoti, të cilat si të tilla janë të rafinuara dhe të besueshme, dhe kërkojnë pranim pa u përzier.

Hyrja përfundon me lutjen e Agurit që të mbahet nga gënjeshtria, por edhe më e habitshme nga ekstremet e pasurisë dhe varfërisë, sepse ai sheh pengesat e të dyve. Ai na kujton se kur Fjalët e Urta flasin për të pasurit dhe të varfrit, siç bën shpesh, nuk u referohet dy grupeve që midis tyre përfshijnë të gjithë. Shumica e njerëzve i përkasin kësaj, dhe këtu dëshiron të jetë Aguri. Pranimi i tij solemn i misterit të jetës dhe të Zotit (vini re se ai përdor emrin izraelit për Zotin, Jahveun), është si ai i Kuvendarit (shih Kv. 7,16-18).

### 30,10-17 **Vetë-pohimi.**

Tri njësi lidhen me njëra-tjetrën këtu. Mallkimi është lidhja verbale midis thënies në v. 10 dhe njësinë më të gjatë v. 11-14. I pari paralajmëron kundër ndërhyrjes në punët e njerëzve të tjerë në një mënyrë që mund të tërhiqet; ai mund të jetë zot ose shërbëtor. Pastaj në vargun 11-14, çdo varg përshkruan një

grup njerëzish vetë-pohimi arrogant i të cilëve nuk është i aprovuar. Listat e tilla shpesh vijnë në një kulm në fund, dhe v. 14 është dy herë më i gjatë se vargjet e tjera. Në kulmin e saj, pra, njësia gjithashtu lidhet përsëri me v. 7-9 me temën e saj të varfërisë – megjithëse fjalët e saj aktuale për të varfrit dhe nevojtarët janë të ndryshme nga ato në v. 7-9. V. 15a vijon nga kjo, në atë që shushunja me thithësit e saj duket se është një figurë për një instinkt kapës nga ana e njerëzve, dhe v. 15b-16 vazhdoni atë temë. V 17 na kthen atje ku kemi filluar në v. 10.

30,18-33 Gjërat që vijnë me katër. Thëniet `tre ose katër` në v. 15b-16 çojnë në disa thënie të formës së krahasueshme (shih në 6,16-19) në v. 18-33. Pika kulmore e së parës (18-19) përsëri qëndron në pikën e fundit në listën e saj, mënyra se si një burrë mund të shkojë me një grua ndan misterin e tre gjërave të përshkruara në v. 18-19a. Thënia në v. 20 është një fjalë e pavarur, e shtuar në të në mënyrë të përshtatshme në dritën e temës së saj, pasi e vë çështjen anasjelltas.

Në thëniet e dyta dhe të treta numerike (21-23; 24-28) nuk po funksionon deri në kulm. Katër njerëz janë përshkruar; të gjithë gëzojnë sukses të papritur; të gjithë mund të jenë njësoj të lodhshëm. Ka ca humor për këtë thënie, ashtu siç ka për disa të tjera në kapitull. V. 23a ndoshta i referohet një gruaje që dukej se ishte në raft, por më pas kap një burrë; v. 23b ndoshta i referohet një shërbëtori që ka një fëmijë kur zonja e saj është jopjellore. Pastaj përshkruhen katër kafshë; të gjithë arrijnë gjëra të mëdha pavarësisht nga kufizimet e tyre, kështu që të gjithë tregojnë mençuri të madhe. Qeniet njerëzore duhet të mësojnë prej tyre.

Thënia e katërt vjen në kulm. Imazhet e kafshëve, gjithashtu, janë aty për të ilustruar një realitet njerëzor, fuqinë madhështore të mbretit, e cila bëhet e qartë në fund. Ndoshta ka një ironi në krahasimin e mbretit jo vetëm me një luan, por me një gjel dhe një dhi; mbreti po vihet butësisht në vendin e tij. Por të paktën statusi i tij i përket; v. 32-33 vijon si një paralajmërim kundër lartësimit të vetvetes në një shkëlqim që nuk na përket aspak. Gërmimi, përdredhja dhe nxitja janë të gjitha e njëjta fjalë në hebraisht.

### 31,1-31 **Thënie të Mbretit Lemuel**

31,1 Hyrje. Ashtu si me Agurin, ne nuk dimë asgjë për mbretin Lemuel përtej emrit të tij, edhe pse nëse ai është një mbret, ai nuk është një izraelit. Ashtu si ato të Agurit, fjalët e tij kërkojnë të trajtohen si një orakull profetik.

31,2-9 Tri këshillime. Nëna e Lemuelit e nxit djalin e saj të shmangë gratë e tjera (2-3), megjithëse në një stil krejt të ndryshëm nga k. 1-9. Betimet e saj siç duket ishin premtime që i ishin bërë Zotit në lidhje me lindien e tij (krh. 1 Sa. 1,11, 27-28). Lemueli gjithashtu duhet t'u lërë pije të forta njerëzve që kanë nevojë të mbyten hidhërimet e tyre, sepse në rastin e tij kjo mund ta bëjë atë të neglizhojë detyrimin e tij mbretëror ndaj të shtypurve (4-7). Kjo çon në një thirrje të qartë për këtë përgjegjësi mbretërore (8-9).

### 31,10-31 **Gruaja e aftë.**

Vs 10-31 shpesh trajtohen si të ndara nga thëniet e Lemuelit. Por çdo njësi tjetër e pavarur në Fjalët e urta ka titullin e vet dhe mungesa e një titulli të tillë në v. 10 sugjeron që kjo pjesë duhet të shihet si pjesë e thënieve të Lemuelit.

Fakti që thëniet e Lemuelit erdhën nga nëna e tij (1) sugjeron që kjo pjesë e fundit e librit është përshkrimi i gruas për rolin e një gruaje. Ai përfshin një akrostik prej njëzet e dy vargjeve që fillojnë me shkronjat e alfabetit hebraik, një formë poetike që sugjeron një eksplorim të plotë të temës së tij. Sekuenca e pohimeve në portret është atëherë formale sesa logjike.

"Gruaja me të vërtetë e aftë" është një interpretim më i mirë i frazës hapëse. Portretizon atë duke ushtruar përgjegjësi për sigurimin e ushqimit dhe veshjeve për familjen, dhe gjithashtu duke u përfshirë në menaxhimin e çështjeve financiare dhe të biznesit jashtë shtëpisë. Ajo gjithashtu kujdeset për nevojtarët dhe përmbush një shërbesë të mençur të mësimdhënies. Ky element në portret sugjeron që, si një mësuese autoritare në fund të Proverbave (si nëna e Lemuelit në v. 1), ajo paralelizon Zonjën e Mençurisë në kapitujt hapës (krh. Shprehjet përkatëse në 3,13-18; 9,1-6). Roli mësues i gruas në libër së bashku me burrin (p.sh. 1,8; 6,20) përmbush një pjesë të vizionit në Zan. 1 – 2 burrë dhe grua që së bashku përfaqësojnë imazhin e Zotit dhe thirren për të ushtruar autoritet në botë në emër të Zotit dhe fton burrat dhe gratë që të kërkojnë të realizojnë këtë vizion në botë.

Nëna e Lemuelit (e cila si nënë-mbretëreshë mund të ushtrojë një pushtet politik shumë të rëndësishëm) inkurajon gruan e plotë të bëjë maksimumin dhe të shtrijë kufijtë e asaj që mund të thotë roli i një gruaje në një shoqëri patriarkale. Burrat në përgjithësi kanë nevojë për pak inkurajim për të lënë gjurmët e tyre dhe për të arritur; gratë mund të tundohen të vendosen për rolin e butë në jetë, i cili shpesh ka qenë gjithçka që shoqëria e tillë pret prej tyre, dhe kështu nuk arrijnë të kuptojnë potencialin e tyre të dhënë nga Zoti për të bërë shenjën e tyre. Ka, sigurisht, aspekte të tjera të vizionit të Shkrimit të Shenjtë për gruan (të tilla si ato në Këngën e Këngëve), por kjo inkurajim për të arritur gruan është një aspekt i rëndësishëm i këtij vizioni në tërësi.

Gruaja e aftë fiton respektin dhe nderin e burrit dhe fëmijëve të saj dhe atyre të komunitetit më të gjerë, jo më pak sepse angazhimi i saj ndaj Zotit qëndron në themel të kësaj jete produktive të saj (30).